

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

IN DE NAAM VAN JEZUS

Onlangs schreef ik over het specifieke van het *bidden in Jezus' naam.* Enkele binnen-gekomen reacties maken het de moeite waard op dit onderwerp nog eens terug te komen. Kort samengevat bracht ik het volgende naar voren. *Heel ons bidden is om Jezus' wil.* Alleen in Hem kunnen wij tot de Vader gaan, en zo mag dat ook. Als kinderen mogen wij vrijuit met onze Vader spreken.

Toch is in het geheel van ons gebedsleven een hoogtepunt aan te wijzen, namelijk wanneer wij *bidden in Jezus' naam.* Dat is een bijzondere manier van spreken. Dan bidden wij niet meer naar eigen inzicht, maar wij beroepen ons rechtstreeks op de gebedswoorden die wij van onze Heiland hebben gehoord of geleerd. Als wij zó bidden, zullen wij ook precies ontvangen wat wij vragen, wat het ook is (Joh. 14: 13, 14)!

Welnu, hierop reageerde o.a. br. A. van Herwijnen te Zwolle. Aan hem nu het woord.

Bidden in geloof en naar Gods wil

In een tweetal artikelen in *De Reformatie* heeft drs. B. Luiten geschreven over ons bidden (jg. 69/13, 14). Hij maakt daarin een (scherp) onderscheid tussen bidden *'in Jezus' – of Christus' – naam* en *'om Jezus' wil*. Eerder heeft de pastor van de kerk van Zwolle-C. daarover ook gepreekt (ondergetekende zit bijna wekelijks onder ds. Luitens gehoor, overigens meestal met veel genoegen). Maar op welke *schriftuurlijke* gegevens is dat onderscheid gegrond? Dat vertelt ds. Luiten er helaas niet bij. Hij fundeert WEL *in Jezus' naam* op de H.S., maar NIET, *als daarvan onderscheiden, om Jezus' wil*. Hij heeft het duidelijk over 'twee manieren van bidden'. Maar leren Schrift en Belijdenis dat wel? Daarop zal ds. Luiten toch eerst een schriftuurlijk onderbouwd antwoord dienen te geven, wil zijn betoog niet blijken op drijfzand te berusten. *Heel ons bidden is om Jezus' wil.* Alleen in Hem kunnen wij tot de Vader gaan, en zo mag dat ook. Maar alleen 'wanneer wij bidden *in Jezus' naam*, dan ontvangen wij ook zeker precies wat wij vragen, wat het ook is (Joh. 15,16)', zo vat ds. Luiten samen. Hoe moeten we in dit verband Matth. 17,20 zien?

Nu komt de uitdrukking *om Jezus' (Christus) wil*, of *om Zijns naam wil*, vele malen in het N.T. voor (Matth. 10,22; 24,9; Marc. 13,13; Luc. 6,22; 21,12,17; Hand. 5,41; 9,16; Rom. 8,20; 1 Cor. 4,10; 2 Cor. 4,5,11; 12,10; Ef. 3,1; Phil. 1,13; 3,7; 1 Petr. 2,13; 1 Joh. 2,12; 3 Joh. 7;

HOOFDARTIKEL

In de naam van Jezus

B. Luiten

UIT DE SCHRIFT

God heeft naar zijn volk omgezien

C. Stam

KERKELIJKLEVEN

'Gereformeerd Gezind' of niet?

B. Luiten

BOEKBESPREKING

Stoicheia

KERKELIJKLEVEN

Vertikaal gericht – historisch verankerd I

R. ter Beek

KUNST

Duivels en demonen

J.M. de Jong

AAN DE BROEDERWEG

Kort verslag

A. Kamer

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Openb. 2,3), maar voor zover ik heb kunnen nagaan nergens als gebed of rechtstreeks in verband met ons bidden. Op wellicht 1 Joh. 2,12 na: *want de zonden zijn u vergeven om zijns naams wil*. Vergeving van onze zonden is immers gebonden aan ons (gelovig) gebed (Jac. 5,15; 5e bede van *Onze Vader*). Maar omdat ons die in Christus zeker is beloofd, valt dat gebed onder 'de categorie' waarvan ds. Luiten stelt dat we dat mogen bidden *in zijn naam*. Als we dus 1 Joh. 2,12 in verband mogen zien met ons bidden, dan leert de H.S. ons hier dat *om zijns naams wil plaatsvervangend* wordt gebruikt voor *in zijn naam*. Hetzelfde kan worden opgemerkt ten aanzien van Dan. 9,17, waar we lezen: *Nu dan, hoor, o onze God, naar het gebed van uw knecht..., om des Heren wil*. Immers kon Daniël pleiten op Gods gegeven belofte (Dan. 9,2; zie Jer. 29,10).

Ik houd het er vooralsnog dan ook op dat *om Jezus' wil* is afgeleid van het bidden *in Jezus' naam* en *dezelfde betekenis* heeft, nl. dat ons bidden is *in overeenstemming met Christus' wil en daarom verhooring krijgt*. Het is ook tekenend dat in onze Catechismus, als die in antw. 117 zegt dat de Here ons gebed *om Christus' wil* zeker verhoren wil, hiervoor verwezen wordt naar Dan. 9,17-19 en naar een aantal teksten in Joh. 14-16, waarin het gaat om het bidden *in Jezus' naam* en waarvan ds. Luiten nu juist stelt dat dit bidden scherp moet worden onderscheiden van bidden *om Jezus' wil*.

Nu schrijft ds. Luiten dat als wordt gebeden *om Jezus' wil* zo'n gebed ook verhoord wordt. Want, zo stelt hij, elk gebed wordt van God verhoord, zij het niet altijd letterlijk waarom wij de Vader bidden. Maar is dat zo? Verhoort

God elk gebed? De Schrift zegt dat in Jac. 1,5-8 in elk geval anders: slechts wanneer wordt gebeden *in geloof, in geen enkel opzicht twijfelende*, geeft God. En in Jac. 4,3 staat dat we geen verhooring zullen vinden als we verkeerd bidden (niet naar Gods wil). Ook geeft de Bijbel voorbeelden van niet verhoorde gebeden: Mozes (Deut. 3, 23, 25, 26); David (2 Sam. 12, 16, 18). Omdat zij niet baden naar Gods (hen geopenbaarde) wil. Ook *Izaks* gebed om een nakomeling werd lange tijd niet verhoord (Gen. 25, 20, 21, 26), hoewel hij hiertoe toch Gods concrete belofte had! We moeten dan ook *altijd* ruimte laten *op welke wijze en wanneer* God onze gebeden verhoort. Zo ook m.b.t. *de belofte* in Matth. 7,7-11. Maar voorop staat dat ons gebed slechts verhoord wordt, wanneer we bidden *in geloof en naar Gods wil* (nl. wat God ons *geboden* heeft te bidden, zie vr./antw. 117 en 118 H.C.). En dat gebed vermag veel (Jac. 5,13-18), zowel uitgesproken *in* of *om Christus' naam(s wil)*.

Ds. Luiten heeft m.i. nog wel wat uit te leggen, maar dan graag vanuit Schrift en Belijdenis en niet aan de hand van allerlei weer nieuwe vragen oproepende voorbeelden.

A. van Herwijnen

Twee manieren van bidden

De eerste en belangrijkste vraag die broeder Van Herwijnen naar voren brengt is deze, of ik kan aantonen dat de Schrift het bidden *om Jezus' wil* kent, onderscheiden van het bidden *in Jezus' naam*.

Welnu, die *uitdrukking* 'bidden om Jezus' wil' komt in heel de Schrift niet voor. Dat kan ik de briefschrijver meteen toestemmen. Die uitdrukking heb ik echter ook niet zelf verzonnen, want ik kom haar voortdurend tegen in onze gebedspraktijk. Eigenlijk heb ik mij daar *kritiekloos* bij aangesloten, en haar gebruikt als een term die iedereen kent.

Want het ging mij juist om die andere formulering, het *bidden in Jezus' naam*. Ik wilde er de vinger bij leggen, dat *dàt* een bijzondere manier van bidden is.

Van daaruit kan ik br. Van Herwijnen dan ook wel antwoord geven: er zijn in de Schrift twee manieren van bidden, één in Jezus' naam en één *niet* in Jezus' naam, hoe die tweede manier dan verder ook heten mag.

Die *ene manier* valt op door de specifieke uitdrukking 'in de naam van'. Die wordt bijv. ook gebruikt wanneer iemand een boze geest uitdrijft, dat gebeurt 'in de naam van Jezus' (Mk. 9 : 38). Spreken 'in de naam van' betekent: 'de woorden spreken van een ander'. Zo heeft Mozes voor de Farao gestaan, zo hebben de profeten gesproken. Een ceremoniemeester doet precies hetzelfde; wanneer hij de gasten uitnodigt voor de bruiloft doet hij dat in de naam van het bruidspaar. Daarbij moet hij zich wel exact houden aan de lijst van genodigden en de verdere gemaakte afspraken, hij kan maar niet nodigen wie en waartoe hij wil.

Zo is het bidden in Jezus' naam gebonden aan zijn eigen woord. Het is een aansluiten bij het gebed dat Hij Zelf voortdurend voor ons opzendt. Vandaar de belofte van de

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.F. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B.BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. J.A. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJSTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

REDACTIE-ASSISSENT:

W.L.M. GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201

Alle stukken *bestemd* voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

exacte verhooring: wat u ook maar vraagt in de naam van Jezus, u **krijgt** het met en door de Zoon (Joh. 16 : 26, 27). Dat is de ene manier.

De **andere manier** vinden wij bijv. in 2 Cor. 12 : 8, 9. Paulus had een doorn in het vlees, wat dat ook geweest mag zijn. Driemaal had hij de Here hierover gebeden, dat Hij dat lijden zou wegnemen. Maar God gaf Paulus iets anders; Hij leerde hem roemen in zijn zwakheden. Duidelijk is hierop niet van toepassing 'wat u ook vraagt in mijn naam, Ik zal het doen' (Joh. 14 : 13).

Hierbij valt ook te denken aan het bekende Fil. 4 : 6: 'Weest in geen ding bezorgd, maar laten bij alles uw wensen door gebed en smeking met dankzegging bekend worden bij God'. Worden dan alle wensen vervuld? Dat staat er niet. Wel zal God zeker in de moeiten voorzien.

Zo is ook de stimulans tot het gebed in Mt. 7 : 7: 'Bidt en u zal gegeven worden'. Wij bidden dus nooit tevergeefs. Maar er staat niet 'bidt en u **krijgt** precies wat u vraagt'. Dat is dan ook niet zo. Er zijn tal van beden tot God die **open vragen** zijn, waarin wij zijn wil van te voren niet weten. Die kunnen wij onmogelijk formuleren met de sterke zeggingskracht 'in de **naam** van de Zoon'. Nee, dan past beter de woordkeus van de melaatse 'Here, indien Gij wilt, kunt Gij mij reinigen' (Mt. 8 : 2).

Mijns inziens is het verschil duidelijk. Overigens had ik niet de gedachte, dat hiermee iets heel nieuws naar voren werd gebracht. Een halve eeuw geleden heette dit het onderscheid tussen het onvoorwaardelijke het voorwaardelijke bidden. Dat is direct herkenbaar in een **preekverlag** van K. Schilder: 'Alles wat u **beloofd** is in den Bijbel, mag u vragen **zonder voorwaarden**. Als u bidt: Vader, ik heb gezondigd, vergeef het, in Jezus' naam, dan kunt u zeker zijn: Hij zal het doen. Jezus vraagt het Zelf. En wat het **onbekende** betreft: als ik maar geloof, dan zullen **alle dingen** medewerken ten **goede**'.²

De taal van de catechismus

Br. Van Herwijnen wijst op vraag en antwoord 117 van de catechismus. Daar staat dat God 'ons gebed, al zijn wij dat niet waard, om Christus' wil zeker verhoren wil'. Het Schriftbewijs noemt daarbij uitgerekend een aantal teksten, waarin het gaat over het bidden in Jezus' naam. Blijkt daaruit niet, dat het toch allebei hetzelfde is?

Die conclusie is m.i. te vlug getrokken. Hier is wel meer over te zeggen.

Wat het Schriftbewijs betreft, dit maakt geen onderdeel uit van de **catechismus**.³ Maar dit terzijde.

Belangrijker is, dat het in het genoemde citaat niet over ons **bidden** gaat, maar over de **verhooring** door God. Dat maakt een wezenlijk verschil. Want de stelligheid waarmee deze verhooring wordt beleden gaat terug op het eerste deel van v+a 117, waar gezegd wordt dat wij God zullen aanroepen om wat Hij ons **geboden** heeft te bidden. In het Schatboek is terug te vinden, dat dit ook echt 'onvoorwaardelijk' bedoeld is. Vandaar dat de opstellers zonder moeite dit Schriftbewijs erbij konden kiezen. We zien dan geformuleerd, dat een gebed dat God aangenaam

is zich houdt aan Gods Woord (en dus uitgesproken mag worden in Christus' naam), en dan ook zeker om Christus' wil verhoord zal worden. Zodoende is het woordgebruik in v+a 117 m.i. niet in strijd met wat ik eerder in de Schrift heb aangewezen.

Daarmee blijven er nog wel vragen over. Mogen wij nog wel andere verlangens aan God voorleggen dan die Hij geboden heeft? In de Schrift is dat duidelijk aanwezig, denk aan Hizkia. Maar waarom staat het hier dan zo? In het Schatboek wordt die ruimte ook gelaten, in de verklaring van v+a 118. Maar bij prof. B. Holwerda bijvoorbeeld vinden we dat niet terug. Hij beperkt het gebed letterlijk tot het gebod. Een citaat uit de oorlogstijd, over de eigen verlangens: 'Vandaag zitten we boordevol: brood, brandstof, vrijheid, welvaart, uitkomst voor de wereld. Wat zullen we bidden? Geef ons dat alles nu maar? Neen, maar dit: laat uw **gena** ons met haar troost verrijken. Bidden om een vrij Nederland? Om een spoedige vrede? Neen, maar bidden om zijn genade over ons volk en de wereld, dat ze de Zoon mogen kussen, en het leven door de Geest geheiligd worde'.⁴ De intentie is duidelijk en verdient volmondig onze instemming, maar is het twee keer 'neen' niet te resoluut?

Ik signaleer het slechts, al valt het buiten de scopus van de vraagstelling, om te laten zien dat de vraag van **br. Van Herwijnen** meer **loshaalt** dan op het eerste gezicht gedacht zou kunnen worden.

De praktijk

Tot nu toe hebben wij ons beziggehouden met **Schriftgegevens**. Toch wil ik nog terug naar de praktijk. De uitdrukking 'dit bidden wij U in Jezus' naam' zullen wij zorgvuldig hebben te gebruiken. Dat is in de Schrift aarwijjsbaar.

Met het 'dit bidden wij U om Jezus' wil' ligt dat minder duidelijk. Toch is dat typisch een formulering geworden die gebruikt wordt na vrijwel elk gebed, ook met tal van 'open' vragen daarin. Ik zou niet weten, hoe dat teruggedraaid zou kunnen worden. Ik kan ook niet inzien, waarom dat zou moeten. Vandaar wellicht mijn argeloos gebruik van deze term: om Christus' wil hebben wij toegang tot de Vader met alles wat ons serieus bezighoudt.

Ik zou er dan ook zeker niet voor willen pleiten beide uitdrukkingen voortaan op één lijn te plaatsen. Dat is niet haalbaar, maar ook niet nodig. 'Om Jezus' wil' is niet zo'n specifiek geladen uitdrukking als 'in Jezus' naam'.

Wel kreeg ik nog een reactie met de vraag: wordt dit in de praktijk geen moeilijk gedoe, als je aan het eind van een gebed je moet afvragen wat je nog mag zeggen?

Het vraagt **wel** aandacht, inderdaad. Als ik mij nog één citaat van K. Schilder mag veroorloven, uit de reeds geciteerde preek: 'Want als ik bid, dan zeg ik: Uw Zoon zegt 't, Vader! Dan is een preek niets moeilijker dan een gebed. Bij beide is het: zeggen, wat Hij zegt.'

Toch hoeft dat niet van het gebed een probleem te maken. Dat is in ieder geval niet de bedoeling! Het gaat erom, dat wij ons ervan bewust zijn wat God ons **wel** of **niet** heeft

beloofd. Het is een heel zinnige bezigheid dat na te gaan. Tot Gods eer en onze eigen vastheid. Is de kern van het gebed niet het pleiten op Gods beloften?

Overigens komt het wat geforceerd over, als de besproken formuleringen slechts aan het eind van een gebed gebruikt zouden mogen worden. Het is meer voor de hand liggend, wanneer een concrete belofte wordt aangegrepen, om dat meteen ook zo tot God te zeggen. Dat geeft diepte en reliëf in ons spreken, en het voorkomt meteen een opstapeling van vragen.

Een laatste vraag in dit verband betreft de gebeden in ons kerkboek. Die gebruiken keer op keer de afsluiting 'in Jezus' naam'. Kan dat dan wel? Ook als er bijv. gebeden wordt om een stil en gerust leven, is ons dat beloofd?

Voor de genoemde gebeden heb ik veel waardering. Ze zijn zorgvuldig opgebouwd vanuit de Schrift. Omdat ze algemeen geformuleerd zijn komen er geen actuele, persoonlijke, 'open' verlangens in voor. Daarom is er m.i. geen enkel bezwaar tegen het gekozen woordgebruik. Dat geldt ook voor het 'stil en gerust leven'. Het voorschrift om zo te bidden is letterlijk genomen uit 1 Tim. 2 : 2. Waarbij het overigens nog de vraag is, of de gemeente daar leert bidden om een stil en rustig leven. Het gaat namelijk om een vermaning: 'bidt voor de overheid, opdat u (al biddend) stil en rustig zult leven in alle godsvruchten en waardigheid'. Deze tekst is, om zo te zeggen, anti-revolutionair geladen.

Onverhoorde gebeden?

Br. Van Herwijnen snijdt nog een ander thema aan. Ik schreef namelijk ook, dat ieder gebed verhoord wordt, om Jezus' wil. Daar zeggen wij steeds bij voorbaat 'amen' op. Al ziet die verhoring er wel eens anders uit, dan wij graag hadden gewild. Dat is de reden, wanneer wij Gods wil niet kennen, om steeds met twee woorden te spreken. Ons eigen verlangen mogen wij voorleggen, terwijl wij tegelijkertijd ons vertrouwen uitspreken als God een andere weg met ons wil gaan.

Daar plaatst br. Van Herwijnen twee kanttekeningen bij. God verhoort niet elk gebed. Want daar zijn ook verkeerde gebeden, een gebed wordt slechts verhoord wanneer we bidden *in geloof*. Dat is de eerste voorwaarde.

Daar ben ik het geheel mee eens. Omdat dit aspect de scopus van mijn artikel niet was, ben ik daar verder niet op ingegaan. Ieder gebed wordt verhoord. Maar dan wel een echt gebed, uiteraard.

Met de tweede voorwaarde heb ik wel wat aarzeling. Het gebed moet ook zijn *naar Gods wil*, anders zou het niet worden verhoord. Daar zit een duidelijke waarheid in, voor zover het Gods geopenbaarde wil betreft. Br. Van Herwijnen verwijst naar v+a 117 en 118 van de catechismus. Accoord! Maar hij verwijst ook naar Mozes en David; die zouden verkeerd gebeden hebben en *daarom* geen verhoring hebben gekregen. Is dat zo? Als God zijn weg heeft bekend gemaakt, of zelfs een straf heeft aangezegd, mag je dan niet meer bidden om een ander beleid? Ik denk aan Hiskia; de boodschap was duidelijk, hij zou

sterven; toch kreeg hij op zijn gebed er 15 jaar bij. De straf op de zonde met het gouden kalf was, dat de HERE niet meer in het midden van het volk zou optrekken (Ex. 33 : 3); toch liet Hij zich door Mozes verbidden. Jona moest naar Ninevé met de boodschap 'Nog veertig dagen...'; toch keerde God zijn toom af, op het aanhoudende gebed. Zelfs ten aanzien van Achab wilde de HERE zijn oordeel nog herzien, omdat deze zich verootmoedigde (1 Kon. 21 : 21, 29).

Dan wat Mozes en David betreft. Mozes mocht het beloofde land niet in. Toch maakte God het goed met hem en deed hem eenswillend worden. Op een andere manier kreeg Mozes meer dan hij vroeg.

Ook David werd verhoord. Hij zocht God *terwille* van zijn zoon, en hij mocht God terugvinden na zijn gruwelijke zonde, al overleed het jongetje.

Zo werd Paulus verhoord. De doom in het vlees werd niet weggenomen, maar God leerde hem roemen in zijn zwakheden.

Daarom houd ik toch graag ruimte voor het zogenaamde 'voorwaardelijk' bidden: je mag vragen in de hoop dat het naar Gods wil is, althans naar Gods wil zou kunnen zijn. In kinderlijk vertrouwen, zeker, maar ook met kinderlijke vrijmoedigheid. Bidt, en u zult ontvangen; God geeft altijd.

God geeft alles

Een laatste opmerking. Ik werd geattendeerd op Rom. 8 : 32: 'Hoe zal Hij, die zelfs zijn eigen Zoon niet gespaard, maar voor ons allen overgegeven heeft, ons met Hem ook niet alle dingen schenken?' Maakt dit het zorgvuldig onderscheiden bij het bidden in Jezus' naam niet overbodig? God geeft immers *alles*, vroeg of laat?

Inderdaad is dit een diep en troostrijk woord. God geeft alle dingen! Zo staat het er in de meest brede betekenis. Uiteindelijk betekent dat een nieuw lichaam, een nieuwe aarde, met alles erop en eraan. God geeft *alle* dingen. 't Is slechts een kwestie van tijd.

Evenwel, *in die* tijd functioneert nu ons gebed. En 'alle dingen' zijn wel ergens aan gebonden: God geeft ze ons *met Christus*. Zo worden ze direct ingevuld als de *genadegaven* die Hij verworven heeft. Welke zijn dat, hier en nu? Dan komen we precies uit waar we begonnen zijn: let op de beloften, de toezeggingen, het gebed van de Heiland Zelf.

Daar was het me ook om begonnen. Ik wilde opnieuw onder de aandacht brengen hoe centraal Gods beloften mogen *staan* in ons gebed. We mogen erop pleiten, in Jezus' naam. Maar die bevoegdheid vraagt een zorgvuldig *gebruik*.⁵

B. Luiten

¹ De Reformatie d.d. 25 dec. 1993 en 1 jan. 1994.

² K. Schilder, *Preken III*, Goes 1955, blz. 140. (Met dank aan br J. Geelhoed te 's-Heer Arendskerke, die mij op deze preek attendeerde.)

³ Zie het Gereformeerd Kerkboek, *Ten Geleide*.

⁴ B. Holwerda, *De dingen die ons van God geschonken zijn IV*, blz. 94 95.

⁵ Zie verder ook J.P. Versteeg, *Het gebed volgens het Nieuwe Testament*, Amsterdam 1978, blz. 114 e.v.

GOD HEEFT NAAR ZIJN VOLK OMGEZIEN

En toen de Here haar (de weduwe) zag, werd Hij met ontferming over haar bewogen en Hij zeide tot haar: Ween niet.

En tot de jongen zei Hij: Jongeling, Ik zeg u, sta op!

En de dode ging overeind zitten...

Lucas 7 : 13, 14

Dat werd een plotseling gebeuren: een jongeman opgewekt uit de dood. Niemand had dit verwacht. Wanneer en waar gebeurde dat?

Toen Jezus met zijn leerlingen en een grote schare de stadspoort van Naïn naderde, kwam er een begrafenisstoet **uit** de poort, om een dode naar het graf te brengen. Zo ontmoetten twee grote groepen mensen elkaar. Zullen ze elkaar voorbij gaan?

Er wordt ook verteld, **wat** voor een begrafenis dat was. Wie de dode was, die naar het kerkhof gebracht werd en wie de moeder was. Wat een leed en verdriet wordt daar openbaar... De dode was een jongeman nog in de bloei van zijn leven. Hij was een enig kind. En zijn moeder was een weduwe. Zij had haar man moeten missen en nu was deze zoon haar hulp en kostwinner. Maar ook hem moest ze naar het graf brengen.

De dood is een **vijand**. Een gevolg van de zonde. Laten we de dood niet 'verbloemen'.

Het is erg, vader of moeder, zoon of dochter naar het graf te moeten brengen. Nee, we gaan dan niet een stoffelijk overschot begraven. Die moeder bracht **haar jongen** naar het graf.

Abraham begroef Sara, **zijn vrouw**.

Onze Heiland zag de begrafenis, de dode jongen, de huilende moeder. Maar dan ineens gebeurt het. Jezus openbaarde zich hier als de Christus, de Here! We merken, dat Lucas hier het woord 'Here' gebruikt. Jezus is de Here, de door God geschonken Messias en Verlosser.

Hij wendde zich eerst tot de moeder: niet huilen!

Toen naderde Hij de baar, waarop de dode lag en sprak hem aan: 'Jongeman, Ik zeg u, sta op!' En de dode ging overeind zitten; hij begon te spreken. Jezus gaf hem aan zijn moeder. Dit was, nog niet **de** opstanding uit de dood **voorgoed**. Nog niet de opstanding van **alle** doden. Maar hier liet Jezus wel zien, dat een de overwinning komt over de dood. We zien hier al wat ééns komt: de opstanding van **alle** doden.

De mensen hebben gezien wat hier gebeurde. Ze stonden vol ontzag voor Jezus en ze loofden God om wat Hij hier had gedaan en zeiden: '**God heeft naar zijn volk omgezien**'.

Hier zien we wat Zacharias, de vader van Johannes de Doper, profeteerde: 'God zal zijn volk schenken kennis van heil in de vergeving van hun zonden, door de innerlijke barmhartigheid van onze God, waarmee de Opgang uit de hoogte naar ons zal omzien, om **hèn** te beschijnen, die gezeten zijn in duisternis en schaduw des doods, om onze voeten te richten op de weg van de vrede', Lucas 1 : 77-79.

Zo ontmoetten deze beide scharen mensen elkaar bij de poort van Naïn. Aan de ene kant de dood, de schaduw van de dood, verdriet en tranen, bij de begrafenisstoet van de jongeman. Maar aan de andere kant de Opgang uit de hoge, onze Here Jezus Christus, de Verlosser van zonde en dood!

De mensen moeten dit erkennen: dat Jezus is de Christus, de Redder uit zonde en dood. **Daarom** heeft God zijn Zoon gegeven, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verloren gaat, maar eeuwig leven zal hebben.

Hier bij Naïn liet Jezus zien, dat Hij de beloofde Verlosser is. Het licht schijnt in de duisternis, in de ellende van de jongen en zijn moeder. En dat laat Hij ook **ons** zien: in onszelf missen wij de heerlijkheid van God. Wij hebben allen gezondigd. We hebben allen verlossing nodig.

Er klinkt hier al een lofzang op: de mensen, die daar stonden loofden God en zeiden: God heeft omgezien naar zijn volk.

Eens komt de dag van de grote verlossing. Dan wordt het: Dood, waar is uw prikkel, graf waar is uw overwinning? Want Jezus, Die voor ons leed en stierf en nu zit aan de rechterhand van God, komt terug!

'Want de Here zelf zal op een teken, bij het roepen van een aartsengel en bij het **geklank** van een bazuin van God, neerdalen van de hemel, en zij, die in Christus gestorven zijn, zullen het eerst opstaan; daarna zullen wij levenden, die achterbleven, samen met hen op de wolken in een oogwenk weggevoerd worden, de Here tegemoet in de lucht, en zó zullen wij altijd met de Here wezen', 1 Thess. 4 : 16, 17.

Volkomen verlossing, als gehele mens!

Het eeuwige leven!

C. Stam

'GEREFORMEERD GEZIND' OF NIET?

De gedachte is omstreden. Als het gaat over de zogenaamde *Gereformeerde Gezindte* ziet de één daar geen enkel bezwaar in, terwijl de ander daar ernstig tegen waarschuwt.

Ir. J. van der Graaf bijvoorbeeld schrijft onbekommerd over de gezindheid die breder is dan de kerk. Naar zijn inzicht is de gereformeerde gezindte een soort overkoepelende verbondenheid in geloof die gereformeerde belijders samenbindt ondanks verregaande kerkelijke versplintering.¹

Aan de andere kant schreef bijvoorbeeld dr. W.G. de Vries onlangs een serie hoofdartikelen onder de titel *Kerk en confessie* waarin hij het ideaal van de bovenkerkelijke confessionele eenheid op de korrel neemt. Eenheid in geloof moeten we niet alleen belijden, maar ook met de daad aan elkaar bewijzen. Eenheid in geloof valt niet te scheiden van eenheid in de kerk.²

Tot zover is dit geen nieuws.

Maar dat wordt anders, wanneer de gereformeerde-gezindte-gedachte, althans het verwijt daarvan, *intern* de verhoudingen gaat vertroebelen. Op meerdere punten is dat te signaleren. Zo ligt het nog vers in mijn geheugen dat op de generale synode te Ommen de vraag aan de orde was wanneer je t.a.v. andere kerken eenheid in geloof kunt erkennen. In het bijzonder ging het daarbij over de benadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken. Tijdens die openbare discussie viel ineens de kwalificatie, dat 'het verhaal van één van de afgevaardigden ook uitgesproken zou kunnen zijn door ir. J. van der Graaf van de Gereformeerde Bond'.³ Dat was niet bedoeld als compliment.

Maar dit is het enige niet. Inmiddels is de tijd verder gegaan. Sinds enkele maanden verschijnt er een nieuw blad onder de naam *Nader Bekeken*. Een uitgave van de stichting *Woord en Wereld*. Vroeger was dit een jaarboek, nu is het een maandblad geworden, om dichterbij de actualiteit te zitten. Waarom? Deed *De Reformatie* dat niet goed genoeg? Kennelijk niet. Wat ik ervan weet is dit, dat het hierbij mede gaat om precies hetzelfde punt. Wanneer kerk en confessie niet beter bijeen gehouden worden, ontstaat er ruimte voor de gereformeerde-gezindte-gedachte. Zo wordt dit (als we niet uitkijken) tot een zaak van groeiende onenigheid. Reden genoeg dus om ons hierin te verdiepen, en ons hardop hierover uit te spreken. Zijn de zorgen op dit punt terecht of niet?

Verschoven begrip

Om deze materie enigszins objectief te benaderen, wil ik eerst iets in herinnering brengen uit een referaat van prof. J. Kamphuis, dat hij op 28 nov. 1973 gehouden heeft voor

de vergadering van de vereniging van predikanten 'Calvijn' (syn. geref.).⁴ Hij sprak onder de titel *De huidige situatie van de zogenaamde 'gereformeerde gezindte'*.

Het woord *zogenaamd* werd bewust gekozen. Want wat gereformeerd gezind nu betekent, is heel iets anders dan de oorspronkelijke betekenis. Bij Groen van Prinsterer vielen de *gezindheid* en de *kerk* samen. Wie gereformeerd gezind is, is lid van de gereformeerde kerk. Eigenlijk wel logisch; van welke kerk zou bijv. iemand lid zijn, die rooms gezind is?

Dus we hebben te maken met een verschoven begrip. Tegenwoordig wordt de gereformeerde gezindheid zo bedoeld dat zij niet kerkelijk begrensd is en dat zij blijft, ook als kerkelijke eenheid ontbreekt. De gezindheid gaat boven de kerkelijke gemeenschap uit.

Zo wordt onduidelijk wie tot haar behoort. Met name wrekt zich dat naar de kleine kinderen. Horen zij wel of niet bij de gereformeerde gezindte? Nee, dat kan eigenlijk niet, want zo iets vraagt een keus, een houding. Daar zijn ze niet aan toe. Maar de kleintjes horen wel bij de kerk. Welke kerk...? Scherp en terecht legt Kamphuis *hier* de vinger op de wonde plek. De gezindte is geen *kerk*. Zij kan ook niet goedmaken wat aan de kerk ontbreekt. Integendeel, zij *verdringt* de kerk. Zij leeft bij de negatie van het 'ambt van de gelovigen' waarvan de Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt in art. 28. De roeping van de gelovigen is zich af te scheiden van degenen die niet van de kerk zijn en zich te voegen bij de vergadering van de ware gelovigen.

Die roeping blijft liggen. Velen zijn wel teleurgesteld over de situatie in een afgedwaalde kerk, maar in plaats dat dan kerkelijk gehandeld wordt, kiest men voor de gereformeerde gezindte, als een vluchtheuvel van subjectivisme. Zo was ook de gang van de kerk naar het conventikel een vlucht, waarbij men eveneens met de *kinderen* geen raad wist.

De zogenaamde gereformeerde gezindte wil een bundeling zijn van gereformeerde krachten; toch gaat juist de geestelijke kracht verloren wanneer daarbij de kerkvraag wordt ontweken. De norm ligt in Gods Woord, niet in de gezindheid van personen.

Dit alles brengt Kamphuis tot de volgende uitspraak: '...de gezindte wordt een instantie naast en tegenover de kerk. Een kritische instantie. Een alternatieve mogelijkheid.'

Voorals sinds '44 heeft het Kuypertiaanse cultuur-idealisme krachtig op dit idee ingewerkt. De kerk mocht dan aan scheuringen zijn prijsgegeven, maar er was toch ook nog een Vrije Universiteit, en een Anti-Revolutionaire

Partij, enz. Een kwart eeuw later echter was alles inhoudelijk geruïneerd. Nog een laatste citaat: 'Die ruïne confronteert ons met het faillissement van een 'gereformeerde gezindte' die zich van de **kèrk** en van de normen van de kerkvergadering heeft willen losmaken.'

Bewust geef ik (in eigen woorden) een enigszins breed verslag van dit reeds gepubliceerde artikel. Want, al is het ruim 20 jaar oud, naar vandaag toe geeft het nog steeds exact weer wat de zogenaamde gereformeerde gezindte is, waar de fout in haar denken zit, en hoe de aanduiding zelf eigenlijk helemaal niet klopt.

In diezelfde lijn vertelde W.G. de Vries iets over dr. V. Hepp.⁵ Diens uitgangspunt was, dat het wel nooit zover zou komen dat alle gelovigen kerkelijk één worden. Daarom wilde hij zijn krachten wijden aan een buitenkerkelijke en toch geestelijke samenwerking. Hij zocht die op basis van de gereformeerde belijdenis, maar daarbij moest aan alle kerkelijke verschillen de toegang ontzegd worden. Daarmee ging Hepp in de lijn van dr. A. Kuypers, die ook als ideaal had voorgestaan dat het Calvinisme zich van elke kerkelijke kleur moest ontdoen. Dus: wel confessie, maar geen kerk. Tot zover De Vries. Zo zien wij op het allerevidentst, hoe vandaag de dag de gedachte van de zogenaamde gereformeerde gezindte een verschoven begrip is. Zij valt niet meer samen met de kerk, maar zij komt *naast* en *tegenover* de kerk (J. Kamp-huis). Het is haar *ideaal* om zich niet bezig te houden met de kerk in haar ware betekenis (W.G. de Vries).

Verschuift het begrip opnieuw?

We hebben nu gezien, hoe anti-kerkelijk de gereformeerde gezindte eigenlijk is. Wie daar goed over na denkt, schrikt ervan.

Het is dan ook niet niks, wanneer wij elkaar onderling dit verwijt maken! Of ook, wanneer deze kwalificatie wordt gehanteerd in een publieke vergadering van de generale synode.

Dat voorval evenwel zet meteen aan het denken. Want waar ging het toen over op de synode? Juist over het streven naar **kerkelijke eenheid**! Die discussie hoef ik verder niet weer te geven. Duidelijk was, dat wij allen unaniem kerkelijke eenheid wilden nastreven waar dat ook maar enigszins zou kunnen. De vraag daarbij was alleen, wanneer dat wel of niet zou kunnen en hoever de kerken in verschillende situaties zouden moeten gaan. Daarover verschilden aanvankelijk de gedachten, maar er was geen sprake van dat iemand de kerkelijke eenheid onbelangrijk vond of haar zou willen inruilen voor een **buiten-kerkelijke** gereformeerde gezindheid.

En toch vielen daar ineens die woorden, de vergelijking met het standpunt van ir. J. van der Graaf, de typering 'gereformeerde gezindte'. Hoe is dat mogelijk?

Dat kan dan alleen, wanneer het begrip gereformeerde gezindte opnieuw is opgeschoven in betekenis. Dan betekent het ook niet meer wat het twintig jaar geleden betekende. Maar nu is het geworden tot een (negatieve) aanduiding van enkel en alleen al het **constateren** van

confessionele trouw ook buiten de gereformeerde kerken. Die opvatting is anno 1994 een stap te ver, in de ogen van sommigen. Let wel, ik dateer. Want anno 1973 kon J. Kamphuis in zijn reeds geciteerde referaat onbekommerd zeggen: 'En wie zal ontkennen dat er in allerlei kerkelijke gemeenschappen 'gereformeerd gezinden' zijn?' Toen kon hij dat gerust zeggen, in een betoog dat de uitgangspunten van de gereformeerde gezindte fundamenteel afwees. Vandaag gebeurt het, wanneer je diezelfde woorden spreekt, dat je wordt aangezien voor een aanhanger van die gereformeerde gezindte gedachte. Maar praten we dan niet langs elkaar heen?

Reformanda

Iets soortgelijks viel mij ten deel in het familieblad *Reformanda*.⁶ Ik had eens, in een breder verband over het toelatingsbeleid van het G.P.V., de volgende passage geschreven:

'Anderzijds willen we niet beweren, dat mensen buiten de Gereformeerde Kerken niet gereformeerd zouden kunnen zijn. Ook zij die in kerkelijk opzicht een andere keus maken, kunnen van **harte** instemmen met de art.27-29 NGB!'

Ds. S.S. Cnossen ging daarop in met o.a. de volgende woorden:

'De algemene formulering maakt dat we het recht hebben bij hen "die in kerkelijk opzicht een andere keus maken" **ook** te denken aan **zulken** die leden zijn van de Hervormde of van de synodaal gebonden kerken. Maar wat betekent dan bij **zulken** het "van **harte** instemmen met art. 27-29"? Is dat dan te verstaan als een **formele** instemming op de manier van: zo zou het met de kerk wel **moeten** zijn, maar ik leg me er bij neer dat het met "mijn" kerk zo niet is!? Anders gezegd: een instemming die hartelijk wordt genoemd **ondanks** het feit dat men niet breekt met een kerkgemeenschap waar de waarheid en de leugen in feite samen een plaats hebben op de kansel en in het catechisatielokaal?'. Tot zover ds. Cnossen.

Nu laat ik maar even terzijde of het erg voor de hand ligt, in het kader van het G.P.V.-toelatingsbeleid, te denken aan leden van de Hervormde of synodaal gebonden kerken.

Wat ik wel merkwaardig vind is, dat mijn voorzichtige manier van spreken in de beoordeling niet doorklinkt. Ik zei tot twee keer toe, dat ook anderen gereformeerd in hun denken **kunnen** zijn. Enkel een voorzichtige constatering. Omdat die mensen er zijn. Omdat zij soms allerlei achtergronden hebben waarom zij in hun kerkelijke situatie verkeren. En omdat er ook omstandigheden kunnen meespelen waarom zij (naar eigen overtuiging) de kerkelijke stap niet kunnen of willen zetten, zij het met pijn in het hart.

In het antwoord van ds. Cnossen zijn dit allemaal aanhangers van de gereformeerde gezindte gedachte geworden. Volgens hem hebben zij zich immers (per definitie?) bij hun kerkelijke situatie neergelegd. Een andere mogelijkheid is er kennelijk niet.

En wat mijzelf betreft, ik word afgeschilderd als iemand die het nalaten van de keus voor de gereformeerde kerk goedkeurt. Zo logisch is dat kennelijk. Enkel en alleen al het **constateren** van het bestaan van gelovigen buiten de gereformeerde kerken, die toch van **harte** kunnen instemmen met de gereformeerde belijdenis, is anno **1993** voldoende reden om de verdenking op je te laden dat je zelf de keus voor de gereformeerde kerk niet helemaal ziet zitten. Sterker nog, ds. Cnossen gaat denkbeeldig op mijn lijn nog even verder en komt dan tot 'mijn' conclusie, dat de Afscheiding en de Vrijmaking niet nodig zouden zijn geweest. Je kunt immers ook wel gereformeerd zijn in een valse kerk?

Hier houdt bij mij het begrip op. Kunnen wij nog onderscheiden tussen het **constateren** van een situatie en het **verdedigen** van een ideaal?

Graag had ik deze passage al veel eerder rechtgezet, ook om een stuk zorg weg te nemen bij broeders die ik hoog acht. De redactie van **Reformanda** gaf mij de ruimte niet, helaas. Nu komt het dan (ten dele) in dit verband ter sprake. Het zij zo. Waar het mij om gaat is dit, dat wij niet met dus-dus-dus-redeneringen elkaar het standpunt van de gereformeerde gezindte moeten aanwrijven wanneer wij dat helemaal niet hebben. Dat geeft nodeloos afstand, verwarring en verdriet.

Nader Bekeken

Het uitgangspunt van de stichting **Woord en Wereld** is bekend: er kan en mag geen scheiding worden gemaakt tussen confessionele trouw en kerkelijke gehoorzaamheid. Daar kan ik mij helemaal in vinden.

Toch vergis ik mij niet wanneer ik zeg, dat dit uitgangspunt een krachtige motivatie is geweest achter de oprichting van het maandblad **Nader Bekeken**, een nieuw opiniërend blad naast o.a. **De Reformatie**. Kennelijk vond men dat nodig, en dat was ook te beluisteren. Confessie en kerk moeten beter bij elkaar gehouden worden, anders wordt er ruimte gegeven aan de gedachte van de gereformeerde gezindte. Weer diezelfde term en diezelfde zorg! Met name wordt dan gekeken in de richting van de gereformeerde organisaties en hun toelatingsbeleid.

Nu, wat dit laatste betreft, daarover bestaat inderdaad verschil van mening. Op de vraag, of wij op confessionele basis alleen kunnen samenwerken met leden van de gereformeerde kerk, geeft onder ons niet ieder hetzelfde antwoord. Het verschild trouwens ook per organisatie. Zelf schreef ik hierover meerdere artikelen, waarin ik voor het G.P.V. meer mogelijkheden zag dan voor bijv. de studentenverenigingen.

Waar het mij nu echter om gaat is dit: is bij dit verschil van inzicht de gereformeerde gezindte in geding? Dat hoor ik steeds gezegd worden, ik zie in samenhang daarmee ook dit nieuwe blad verschijnen dat al het geschrevene nader zal bekijken, maar verstaan wij elkaar wel goed? Is het een terechte conclusie, dat confessionele samenwerking met **niet-kerkleden per definitie** het propageren is van de gereformeerde gezindte?

Graag zou ik die vraag hartgrondig willen ontkennen. Zeker, het **zou** zo kunnen zijn. Het **zou** kunnen voortkomen uit kerkelijke onverschilligheid. Dus is het zaak van goed lezen en naar elkaar luisteren.

Want het kan ook zo zijn, dat onder zekere voorwaarden een genuanceerd 'ja' tegen een dergelijke samenwerking wordt gezegd, **terwijl het streven naar kerkelijke eenheid onverminderd dóórgaat!** Zó is naar mijn idee de lijn door de discussie, zó is in ieder geval de intentie geweest waarmee in **De Reformatie** geschreven werd. Ook bij verschil van inzicht over het toelatingsbeleid van de diverse organisaties heeft de redactie eensgezind gesproken en geschreven over de roeping van ons en van anderen ten aanzien van de kerk van Jezus Christus. Nooit werd de confessionele samenwerking bij kerkelijke verdeeldheid voorgesteld als een **ideaal**, of als een variant **naast** of **tegenover** de kerk. Het werd juist ook gezien in het kader van elkaar ontmoeten, elkaar leren kennen, om wellicht ook zo kerkelijk dicht bij elkaar te komen.

Welnu, daarover mogen de gedachten verschillen. Het zij zo. Maar binnen de redactie van **De Reformatie** is niemand een voorstander van de gedachte van de gereformeerde gezindte.

Het is jammer, dat dit kennelijk zo publiek gezegd moet worden. Het is vooral ook jammer, dat het ontstaan van het maandblad **Nader Bekeken** mede door dit misverstand werd beïnvloed. Het is dan ook niet zo vreemd, dat veel mensen niet kunnen begrijpen wat de zin van dit nieuwe maandblad is.

Tenslotte

In het **Nederlands Dagblad** van zaterdag **16** april werd aan vier mensen uit de zogenaamde **gereformeerde** gezindte gevraagd, wat zij dachten van de ontwikkeling in onze kerken. Ieder gaf zo zijn visie, ieder vanuit zijn eigen achtergrond.

Dat is dan de omgekeerde vraagstelling. Ik heb het gelezen met gemengde gevoelens. En ik dacht: zijn wij dan intern niet in staat beter naar elkaar te luisteren en richtingen te voorkomen? De ware gereformeerde gezindheid is immers de **eensgezinde** bereidheid tot het bouwen, vergaderen en bewaren van de gemeente van Jezus Christus?! Wie onder ons heeft die gezindheid niet? Ik zou het niet weten. Soms wordt er wel eens **kritisch** gewezen naar de bladen van de jongeren onder ons, **Kivive** en **Bij de Tijd**. Zij geven ook wel eens aanleiding daartoe, zoals ik bijv. veertien dagen geleden nog signaleerde. Maar laten we niet vergeten dat dit bladen zijn die naar hun aard wat meer ter discussie zullen stellen dan wij gewend waren, en meestal ook wat experimenteler geformuleerd. Daar kun je broederlijk op ingaan, zonder meteen aan **elkaars** uitgangspuntente twijfelen.

Daarom zou ik dringend willen vragen: kunnen we niet beter onze eensgezinde bereidheid dankbaar noteren, om van daaruit met Gods hulp **samen** iets op te bouwen, terwijl wij onze nuance-verschillen binnen de perken houden van het broederlijk overleg? En zullen wij bij onze

eensgezindheid ook de wacht betrekken, door bijv. niet al te veel bladen in het leven te roepen met eik hun eigen abonnee-bestand? Dat er in de kerk verschillende gedachten zijn en ook onderscheiden accenten worden gezet, is al zo oud als de kerk zelf. Maar rechtvaardigt iedere benadering het bestaan van een eigen periodiek? Dat lijkt mij alleen maar schadelijk voor het luisteren naar elkaar. Wij moeten de *kerk* zoeken, niet onze eigen *ligging*. Want anders *krijgen* we binnen de kortste keren de verdeeldheid van de *zogenaamde* gereformeerde gezindte *in eigen huis!*

B. Luiten

¹ Zo bijv. in *De Waarheidsvriend* d.d. 10 feb. 1994, blz. 82.

² *De Reformatie* d.d. 5, 12 en 19 maart 1994.

³ *Nederlands Dagblad* d.d. 10 sept. 1993.

⁴ *De Reformatie* d.d. 15 december 1973, blz. 81-83.

⁵ *De Reformatie* d.d. 5 maart 1994, blz. 438.

⁶ *Reformanda* d.d. 13 januari 1993, blz. 6.

STOICHEIA

Onlangs verscheen van de hand van B. Vuijk, leraar klassieke talen aan de Gereformeerde Scholengemeenschap 'Guido de Brès' te Amersfoort, een werk- en leerboek rond de woordenschat van het Nieuwe Testament onder de naam *Stoicheia*, ofwel: elementen, basismateriaal.

Doelgroep bij de samenstelling daarvan is de bovenbouw van het vwo geweest, maar ook studenten en afgestudeerden in de theologie en ieder, die in staat is het NT in het Grieks te lezen kan van dit boek veel plezier beleven. Te meer, omdat een handzaam hulpboek met een vergelijkbare opzet niet bestaat: tussen het vak Grieks van de middelbare school en het deskundig omgaan met de grote lexica op het gebied van de taal van het NT gaapt voor velen een grote kloof. Bovendien is het plezierig te weten, dat men zich tijdrovend *zoekwerk* kan besparen doordat een beknopt repertorium beschikbaar is.

Waar gaat het om? De auteur vindt dat een produkt van lezen in het Griekse Nieuwe Testament zou moeten zijn het paraat hebben van de Griekse woorden voor een aantal bijbelse kernbegrippen: genade, zonde, verlossing, vergeving e.d. Die heeft hij (samen met 'gewone' basiswoorden als mens, wereld, ziel, water etc. in totaal 250 woorden) als 'kapstok' gebruikt om andere wetenswaardigheden aan op te hangen, zoals taalkundig verwante woorden en thematisch samenhangende begrippen. Hoe die aanvullende informatie gehanteerd wordt hangt van de gebruiker af; in ieder geval vindt de geïnteresseerde NT-lezer een heleboel informatie (alle dieren, muziektermen, ziekten, bomen bijv.) bij elkaar.

Behalve woordmateriaal bevat *Stoicheia* ook een selectie van teksten uit OT, NT en het vroege Christendom: alle uit de liturgie bekende elementen als de Tien Geboden en het Onze Vader, de geloofsbelijdenis van Nicea, het votum en de zegengroet, de kernteksten rond doop en avondmaal alsmede enkele psalmen, lofzangen en geestelijke liederen zijn opgenomen. Hierdoor is het boek ook als leesboek te gebruiken ter voorbereiding op de lectuur van het Griekse NT; de bijbelgedeelten als vertrouwde startlectuur, de Didachè, een vroeg-christelijk voorbeeld van catechisatie-onderwijs als boeiende *verrijkingsstof* voor wat meer ervaren lezers. Op die manier functioneert het boek al op enkele scholen.

Stoicheia (150 pag. op A4-formaat in een stevig bandje) is in eigen beheer uitgegeven en voor f 18,50 (exclusief ong. f 6,50 portokosten) bij de auteur verkrijgbaar: Vivaldiweg 40, 3752 HB Bunschoten.

VERTIKAAL GERICHT HISTORISCH VERANKERD I

Achtergronden bij het Hervormd Pleidooi

In de rubriek 'Kerkelijk leven' schreef ik vorige maand een artikel over hervormd verzet tegen Samen op Weg en een ontwerp-Kerkorde voor een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland: 'Samen op de rem'. Hier kwam een reactie op van dr. J.J.C. Dee, Nederlands Hervormd predikant te Twijzelerheide. Hij wees me o.m. op het gedachtengoed van dr. W. Aalders (*1909) in het Hervormd Pleidooi. Dr. Dee geeft op mijn verzoek deze en volgende week als toegift in 'Kerkelijk leven' een overzicht van dit denken, de invloed ervan op het Hervormd Pleidooi en een beoordeling vanuit gereformeerd standpunt. We zijn dr. Dee dankbaar voor zijn voorlichting ter zake. Hij brengt een stuk typisch hervormd denken voor ons in kaart.

R. ter Beek

In 'Samen op de rem' gaf ds. R. ter Beek een goede samenvatting van de inhoud en de strekking van het Hervormd Pleidooi. Zijn conclusie was: 'Het Hervormd Pleidooi is sterk, omdat het de fusieplannen tegen het licht houdt van het onderwijs van het Nieuwe Testament over de kerk. Het is zwak omdat de grootste vrees is, dat het historische en nationale "volkskerk-karakter" van de Nederlandse Hervormde Kerk verloren gaat'. In twee artikelen gaan we op zoek naar de achtergronden van het HP. Waar komt dit type spreken over de kerk vandaan? Hoe werken de achterliggende gedachten door in het geheel?

Intenties van het Hervormd Pleidooi

Het HP is een breed-hervormd schrijven, ondertekend door achtendertig personen, vertegenwoordigers uit diverse sectoren van het hervormd kerkelijk leven. Zij hebben hun stem verheven tegen de opheffing van de NHK.

Voor de inhoud van het HP staan zij, de meesten voor het geheel, **sommigen** naar geest en hoofdzaak ervan. Het HP is historisch breed-hervormd. Het gedachtengoed van het Reveil, Groen van Prinsterer, Hoedemaker, Haitjema en Gerretson is er in terug te vinden. Het trekt de christelijk-historische lijnen en wil de diepe hervormde tonen laten klinken. Zodoende komt in het HP een brede **traditie**-stroom van het NHK naar voren.

Het HP is in tweede instantie een stuk van vijf van de ondertekenaars en door mede-ondertekening is het het stuk geworden van de achtendertig. In eerste instantie is het HP ontworpen door dr. W. Aalders, waardoor het stuk bij nadere analyse het stempel van zijn denken draagt. We treffen een aantal voor zijn theologisch denken typerende lijnen aan, die enerzijds met elkaar in verbinding staan en anderzijds elkaar tegenspreken. Maar zo worden **achtergronden** en intenties van dit breed-hervormde schrijven wel duidelijk. Dr. W. Aalders (geboren in 1909) heeft in de jaren zestig en zeventig met grote felheid en **bewogenheid** getuigenis afgelegd van zijn verontrusting over de ontwikkelingen die in kerk en theologie, staat en **maatschappij**, kortom in de Westeuropese cultuur gaande zijn. Hij richtte zijn protest met name tegen het zogenaamde moderne geschiedenisdanken als uitvloeisel van het tegen God en zijn Openbaring ingaande emancipatie-proces van de westerse mens en zijn cultuur. Dit protest tegen de tijd ging gepaard met een pleidooi voor de kerkelijke **traditie**. Ook in de jaren tachtig heeft hij zich intensief bezig gehouden met vragen over kerk en staat, gerechtigheid en rechtvaardigheid, de Franse Revolutie, het boek Job, de twee rijken-leer van Luther. Vorig jaar verscheen zijn 'geestelijk testament', waarin hij indringend het **vraagstuk** van de 'Godsverduistering' aan de orde **stelde**.² Vanuit het werk van Aalders willen we enkele van de achtergronden van het HP duidelijk maken. In het HP wordt in het eerste gedeelte de zorg uitgesproken over het verlies van het geestelijk karakter van de kerk. De kerk is de plaats – zo zegt het HP –, waar volgens het Evangelie de verhouding van God en mens centraal staat. Deze kerk is het geestelijke, mystieke lichaam van Christus. Het **eigenlijke** leven van de kerk overstijgt de grenzen van het tijdelijke en zichtbare aardse bestaan. De kerk is een

geestelijke, mystieke, Godgerichte gemeente, waar de mens uitgeheven wordt boven de wereld, boven de tijdelijke dingen, boven het vergankelijke. **Niet.**³ In het tweede en derde gedeelte van het HP wordt de kerk belicht in haar historische verschijningsvorm van Nederlandse Hervormde Kerk, de oude, vaderlandse volkskerk. De vraag is nu hoe deze twee met elkaar in verbinding te brengen zijn: de kerk als vertikaal gerichte gemeente en de historische volkskerk.

De dualiteit van de gemeente in de kerk

Wanneer het HP schrijft over de kerk als een geestelijke, mystieke, Godgerichte gemeente, ontheven aan de grenzen van het tijdelijke, zichtbare en vergankelijke, dan vinden we hier ontegenzeggelijk raakvlakken met het denken van Aalders over de kerk. Hij heeft namelijk sterk de smalle gemeente van de kerk als organisatie onderscheiden. De gemeente wordt door Aalders getekend als een verborgen grootheid, zwevend tussen hemel en aarde. Zij heeft in de wereld een weduwe-gestalte.

In een terecht verzet tegen een denken waardoor het de opdracht en de bestemming van de gemeente om nog wereldser te zijn dan de wereld, heeft Aalders zich gekeerd tegen de kerkordelijke gemeente in haar organisatie en met haar activiteiten en het accent gezet op de smalle gemeente, die een geestelijke grootheid, een verborgenheid is. Dat is zijns inziens de gestalte van de gemeente in de wereld. Want zij heeft deel aan de nieuwe werkelijkheid van Christus en is dus een heel andere, een nieuwe schepping. Daardoor ligt er tussen de gemeente en de wereld een onoverbrugbare kloof.

Deze onwereldse, vreemde, tussen hemel en aarde zwevende gemeente is maar moeilijk te herkennen. Zij valt buiten alle structuren en maatschappijvormen. Zij heeft zich teruggetrokken uit de wereld en uit de cultuur. Hoewel zij nog in de wereld is, is zij eigenlijk aan de wereld ontheven; hoewel zij nog op aarde is, leeft zij eigenlijk al in de hemel. In de officiële, te veel aangepaste, gesecculariseerde en verwereldlijkte kerk is er nog de kleine gemeente te vinden.⁵ Deze gemeente in de kerk zoekt de wereld niet, maar hunkert naar de hemelse erfenis.

In een na-christelijke, atheïstische wereld leeft deze gemeente afgezonderd, zonder herberg, zonder oases. Zij leeft **alleen** door de verzoening van Jezus' bloed; zij leeft alleen uit de rechtvaardiging door het **geloof**.⁶ 'Deze wereld is niet ons vaderland en ons thuis. Wij leven met een Nebo-uitzicht en een Thabor-visioen van het hemelse Jeruzalem, dat het onmogelijk maakt om onze liefde te leggen in het **aardse**.'⁷

Aalders houdt zijn lezers voor, dat zij moeten leren burgers te zijn van twee werelden, van twee werkelijkheden: de aardse en vooral de hemelse. Christenen moeten in hun leven die dualiteit leren aanvaarden en belijden. Zij dienen geen wereldse bourgeois te zijn, maar nomaden in het geloof. Pleisterplaatsen, oases zijn er niet meer in de wereld; het zicht op de schepping en de voleinding is weggefallen. Men kan nu alleen nog maar varen op het

kompas van 'het Jeruzalem dat boven is, dat **vrij** is, dat is ons aller moeder' (Gal. 4 : 26).

Heil en geschiedenis

Deze gedachten van Aalders over de aan de wereld ontheven gemeente, hebben alles te maken met zijn visie op het heil en de geschiedenis. Zijn waardering voor de geschiedenis is overwegend negatief. Hoe is de verhouding van de kerk tot de geschiedenis? Omdat de kerk fundamenteel op de eeuwigheid gericht staat, moet zij uit de geschiedenis verlost worden. Dat kan ook, want de Openbaring, waardoor de kerk is ontstaan, is geen geschiedenis, maar Historie, dat wil zeggen: onvergankelijke tijd, eeuwigheid in de tijd.

Wel is het zo dat, wanneer en voorzover de geschiedenis door de Openbaring wordt aangeraakt en gestempeld, de geschiedenis enige zin en vastheid **krijgt**. De kloof tussen de **Openbaring** en het voortgaand tijdsproces is slechts te overbruggen vanuit de Openbaring, vanuit de Historie. Dan kan er iets van een christelijke cultuur ontstaan. Dan wordt de geschiedenis enigszins van haar zondige en zinloze karakter ontdaan en wordt zij historisch.

Toch blijft de tegenstelling tussen de eeuwigheid (de Openbaring, de Historie) en de tijd (de geschiedenis) overheersend. Het koningschap en het rijk van Christus zijn geestelijk van karakter, werkelijkheden aan gene zijde van de wereld en van het geschiedenisproces. De kerk staat als het ware met de rug naar de wereld toe en heeft het oog vooral omhoog gericht. De plaats waar de kerk leeft is voor haar een vluchtheuvel temidden van een wereld en een geschiedenis die hun ondergang tegemoet gaan.

Deze gedachten heeft Aalders met name uitgewerkt in een studie die een eigen **verwerking** geeft van aspecten van de **Brief aan de Hebreëren**.⁸ Volgens Aalders is het mogelijk om vanuit de Hebreëen-brief te verstaan wat het is om in de wereld en nochtans niet van de wereld te zijn. De boodschap van deze Brief zou zijn dat de mens, aan de tijd en het tijdsgebeuren ontheven, zich richt op het eeuwige zijn, op het onvergankelijke en onbeweeglijke van een vertikale werkelijkheid, dus op een 'overkant' van het wereldse hier en **nu**.⁹

Aalders stelt hier de vraag welke weg de christen moet gaan voor de durende tijd van de geschiedenis. Hij stelt dan, dat gelovigen, gezien Jezus' opstanding en overwinning op de tijd, de tijd en het tijdsgebeuren niet zo belangrijk moeten vinden en zich niet zo door de geschiedenis moeten laten imponeren. Immers, de gemeente leeft in wezen buiten de tijd en het tijdsgebeuren. Voorzover zij nog in de wereld en in de tijd leeft, leeft zij er als in een gevangenis. Maar het dak naar 'Boven' is van de gevangenis afgenomen en het uitzicht naar de hemel is vrij geworden. 'De gemeente leeft in een graf, waarvan de steen is weggewenteld. Zij leeft immers uit de opstanding en hemelvaart van **Christus**.'¹⁰ De weg is verlegd: van '**vooruit**' naar 'omhoog', van het gebeuren in de tijd naar het eeuwige.

Gelovigen moeten in de visie van Aalders de overgang maken van een lineaire, historische, horizontale verwachting naar de vertikale gerichtheid op de dingen die 'Boven' zijn. Gelovigen dienen zich te richten op de vaste, onvergankelijke en onbeweeglijke hemelse realiteiten, die buiten het doodsproces van de tijd en van de geschiedenis staan.

Deze strijd van de vertikale weg moet de gemeente durven aangaan. Zij zal dan in botsing komen met het horizontaal gerichte vooruitgangdenken en de lineaire toekomstgeschiedenis. Het gaan van die vertikale weg zal niet alleen innerlijke, maar ook uiterlijke strijd met zich meebrengen. Deze weg in de wereld en in de geschiedenis is een eenzame weg, dwars tegen de algemene mensheidsbeweging in. Door af te sterven aan de tijd, aan de geschiedenis en aan de historische machten, **krijgen** de gelovigen deel aan Christus en de eeuwige heerlijkheid en zijn zij reëel onderweg uit de geschiedenis naar het hemelse vaderland.¹

Voorlopige conclusie

Wanneer men dit gedachtengoed van dr. W. Aalders legt naast de eerste paragraaf van het Hervormd Pleidooi, dan springt de overeenkomst **direct** in het oog. De visie op de gemeente in het HP is dat het leven van de kerk de grenzen van het tijdelijke en zichtbare aardse bestaan overstijgt en dat de kerk een geestelijke, mystieke, **Godgerichte** gemeente is, waar de mens wordt uitgeheven boven de wereld, boven de tijdelijke dingen, boven het vergankelijke Niet.

Is dit het spreken van het Nieuwe Testament over de kerk? Is het HP op dit punt sterk? We menen van niet. In een tweede artikel zullen we op de beschouwingen van Aalders in verband met de kerk als historische werkelijkheid ingaan en afsluitend een aantal **kritische** opmerkingen plaatsen.

J.J.C. Dee

¹ *De Reformatie*, 69e jrg. nr. 27 (9-4-1994), rubriek Kerkelijk Leven.

² Van de geschriften van dr. W. Aalders noemen we: *De oer-christelijke gemeente; Cultuur en sacrament; Man en vrouw schiep Hij ze; De hemel is rood; In verzet tegen de tijd; Theologie der verontrusting; Schepping of geschiedenis; De grote ontsparing; Burger van twee werelden; Man en vrouw in een revolutionaire tijd; Theocratie of ideologie; Wet, Tragedie, Evangelie; Luther en de angst van het westen; Plato en het Christendom; De tijdgeest weerstaan; Een correctie op de tijd.*

³ Hervormd Pleidooi, pag. 9, 10.

⁴ *Theologie der verontrusting*, pag. 14-50; vgl. *In verzet tegen de tijd*, pag. 95.

⁵ *Burger van twee werelden*, pag. 127-138.

⁶ A.w., pag. 179, vgl. pag. 185.

⁷ A.w., pag. 189.

⁸ *Schepping of geschiedenis. Over de tegenstelling tussen de christelijke hoop en het moderne vooruitgangsgeloof.*

⁹ A.w., pag. 60.

¹⁰ A.w., pag. 75.

¹¹ A.w., pag. 125-131.

WIJ ZIJN ER VOOR U.....

Dag Activiteiten Centra -
schakel tussen psychiatrische hulp en praktijk -

Het kan iedereen gebeuren. Er wordt nogal wat van je gevraagd en er komt nogal wat op je af vandaag de dag. Het is dan ook niet verwonderlijk dat mensen in psychische nood komen. Gelukkig zijn er voor die situaties goede hulpverleners, hulpverleners die hun werk doen vanuit een bijbelse achtergrond. Maar psychische problemen kunnen soms vervelende gevolgen hebben. Zoals het verliezen van je baan, het niet meer weten hoe de dag door te komen. Dat geeft een zinloos gevoel.

Voor die mensen heeft de Gereformeerde Landelijke Instelling voor Geestelijke Gezondheidszorg (GLIGG)*

Dag Activiteiten Centra. De activiteitencentra bieden educatieve, op werk gerichte en creatieve activiteiten en werken vanuit een voor u vertrouwde achtergrond. De activiteitencentra zijn er voor een zinvolle dagbesteding, een opstap naar (beperkte) werkherleving en het leggen van meer sociale contacten.

Het antwoord voor u kan zijn het Gereformeerde Dag Activiteiten Centrum (DAC)

De Schakel te Amersfoort/Bennekom.

(Er zijn ook activiteitencentra in Kampen, Dordrecht en Kapelle Blaezinge.)

Voor informatie of aanmelding kunt u contact opnemen met mevrouw E. Blok. Zij is telefonisch bereikbaar op dinsdagmiddag op nummer 08389-14811. U kunt ook schrijven.

Het adres is

GPZ, de heer R. van Aalders,
Postbus 466, 3720 AL Bilthoven.

We gaan er samen wat van maken!

* De GLIGG is een samenwerkingsverband van GPZ, GLIAGG en GLIBW en beoogt totstandkoming en coördinatie van goede Gereformeerde Geestelijke Gezondheidszorg.

**. Een jarige huisgenoot

Er is er één jarig bij ons thuis. En een verjaardag, daar besteden we altijd aandacht aan. Voor een keer ook maar eens aandacht op deze plaats. Want deze verjaardag is in heel veel huizen aan de orde. Het is een huisgenoot, die bij duizenden gezinnen een vaste plaats heeft.

Ik bedoel het Nederlands Dagblad, dat zijn vijftigste verjaardag viert. Vanouds is die krant een echte huisgenoot geweest. Vanaf het begin wilde men een echt gezinsblad brengen. En zo heb ik zelf deze krant eigenlijk altijd beleefd. M'n eerste herinneringen dateren uit het midden van de vijftiger jaren. Mijn vader knipte door de week de feuilleton van Piet Prins uit en 's zondags na kerktijd las hij die voor. Als kind herkende je in die verhalen de echt christelijke sfeer, waarin je zelf ook grootgebracht werd.

Herkenning was een belangrijk kenmerk van de krant in die dagen. 'Ik en mijn huis, wij zullen de Here dienen'. Dat was het motto bovenaan de voorpagina. Dat was ook het merg van de hele krant.

Zo werd de krant in verreweg de meeste vrijgemaakte gezinnen een vertrouwde huisgenoot. En we waren er blij mee. Die blijdschap verdiepte zich in de jaren zestig. Kerkelijk, maar ook maatschappelijk waren dat verwarde tijden. Maar het gezinsblad gaf duidelijke voorlichting. Dat betekende voor velen een belangrijk oriëntatiepunt in woelige jaren. De krant werd een huisgenoot, wiens aanwezigheid kostbaar was. Je wilde hem niet meer missen.

Wie die jaren heeft meegemaakt, denkt daaraan, nu de krant vijftig jaar wordt. Zo'n huisgenoot, daar ben je blij mee. En bij een verjaardag spreek je dat ook eens hardop uit. Bij dezen: Nederlands Dagblad, van harte gefeliciteerd. We danken God, dat hij plaats en ruimte gaf voor zo'n huisgenoot die echt meehelpt om de Here te dienen.

**. Nog steeds dezelfde?

Hierboven legde ik de nadruk op de verbondenheid met het ND. Persoonlijk voel ik die verbondenheid heel sterk. Ik denk, dat we ons gelukkig mogen prijzen met zo'n echt christelijke huisgenoot. Tegelijk weet ik, dat er mensen zijn, die daar wel eens wat vraagtekens bij zetten. Er zijn mensen die vinden, dat het ND veranderd is. Daardoor missen ze dat vertrouwde van de vijftiger en zestiger jaren. Ik denk, dat daar wel iets van waar is. Zoals toen is het nu niet meer. Als je gaat vergelijken met die tijd, dan mis je een bepaalde eigenheid, die toen heel kenmerkend was. De huisgenoot zegt tegenwoordig regelmatig dingen, die je zelf waarschijnlijk anders gezegd zou hebben. En soms vind je het zelfs wel eens onverstandig wat de krant schrijft.

Tegelijk merk ik op, dat niet alleen het ND veranderd is. De lezers zijn ook veranderd. De meeste kerkleden stellen zich anders op dan dertig jaar geleden. Ze hebben ook veel vaker een andere mening. Wat dat betreft hoeven we dus niet op te kijken van een veranderde houding van het ND.

Belangrijker vind ik, dat de krant toch wezenlijk dezelfde is gebleven. Het blijft duidelijk herkenbaar, dat het ND helpt om de Here te dienen.

Dat kan namelijk, dat je verandert en toch dezelfde blijft! Dat zie je in ieder goed huwelijk. Man en vrouw blijven de-

zelfde en blijven daarom van elkaar houden. Toch verandert er iets. De wereld om ons heen, gesprekken, ontmoetingen, en zeker hun wederzijdse band laten hen niet onveranderd. Vijftig jaar huwelijk te laten als het goed is, een mens niet onveranderd. En dat is altijd terug te vinden in je spreken en schrijven.

Zo is ook de krant veranderd. Wel merk ik op, dat die verandering ook wel eens dieper gaat. Soms proef je iets van geestelijke verwijdering.

Toch denk ik, dat we vandaag ook niet hoeven terug te verlangen naar het gezinsblad van de jaren vijftig. Er wordt in Barneveld nu een krant gemaakt voor de jaren negentig. Maar uiteindelijk is het dezelfde krant. Ik vond dat dat laatst op een mooie manier uitkwam in het interview met één van de hoofdredacteuren (Peter Bergwerff). Hij legde er de nadruk op, dat de vreze des Heren het merg van de krant moet zijn. En dat men daar ook ernstig aan werkt.

Zo'n huisgenoot wil je niet missen.

**. Nog vele jaren

Juist op een verjaardag voel je de verbondenheid aan je huisgenoten extra. Het komt altijd wel eens voor, dat je je ergert aan wat één van je huisgenoten zegt. Dat geldt ook voor het ND als huisgenoot. Maar op een verjaardag merk je hoe belangrijk de plaats is van een huisgenoot die ook op een echt christelijke manier bij je wil zijn in je leven. Dan beseft je hoe rijk je bent. En uit dat besef wordt de hartelijke wens geboren: Nog vele jaren.

Die wens willen we ook het ND van harte toebidden. We hopen, dat God nog vele jaren geven zal, waarin onze gezinnen te rade kunnen gaan bij deze vertrouwde huisgenoot.

We beseffen, dat daarbij veel van ons zelf zal afhangen. Ik bedoel daarmee, dat het voortbestaan van de krant afhangt van het aantal abonnees. Wat dat betreft is de krant nog kwetsbaar. Onze huisgenoot is niet echt kerngezond (financieel). Wat zou het heerlijk zijn, als die gezondheid een impuls zou krijgen. Waarom zouden kerkeraden bijvoorbeeld niet overwegen om bruidsparen een (half-jaar)abonnement kado te doen? Je geeft ze een huisgenoot mee, die duidelijke hulp biedt om de Here te dienen. Dat is een hulp die ze in hun nieuwe huis heel goed kunnen gebruiken.

'Ik en mijn huis, wij zullen de Here dienen.' Moge het deze krant nog vele jaren gegeven worden onder dat motto in onze huizen aanwezig te zijn als een christelijke huisgenoot. Mogen redactie en directie in de vreze des Heren de bron vinden voor de wijsheid die daarbij nodig is.

C.J. de Ruijter

DUIVELS EN DEMONEN

De **duivel**, in hoeverre is hij voor ons een realiteit? Kunnen we er ons iets bij voorstellen, als we lezen over de verzoeking van Christus in de woestijn? Wat zagen ze voor zich, die predikant die jaren geleden preekte over I Pt 5,8 en uitriep: ook hier, in dit gebouw, over het gangpad daar gaat hij, een brullende leeuw, op zoek naar wie hij zal verslinden. En die broeder, die terstond uit de bank opsprong en riep: Onzin, dominee, dat is onzin!

Het Catharijneconvent richtte er een tentoonstelling over in. Een rondgang langs duivels en demonen, bijbelillustraties en spotprenten.

Een trap op z'n staart?

Eigenlijk is het wel een beetje griezelig, zo'n tentoonstelling over duivels. Is het niet zo dat wie het over hem heeft, direct geconfronteerd wordt met zijn duistere activiteiten?

Nu staat het Museum Het Catharijneconvent natuurlijk vol met positief gerichte christelijke kunst. Overal in de gangen en zalen komt de blijde boodschap van het heil in Christus en de almacht van God je tegemoet uit de vele schilderijen, beeldhouwwerken en prenten. Hoe middeleeuws of strengkatholiek ze soms ook zijn als 'boeken der leken'.

Maar al die enge wezens met bokkepoten, hoorntjes, vleermuisvleugels en een staart zien er echt afschrikwekkend uit. De verleidingen en de helse straffen zijn ineens realiteit. Moet je je als tentoonstellingsbezoeker daar wel aan blootstellen? Is het niet verstandiger om snel rechtsomkeert te maken en het kwaad de mg toe te keren?

Zo'n vluchtreactie doet geen recht aan de bijbelse werkelijkheid. Immers, van Genesis tot Openbaring komen we de duivel openlijk tegen en wordt hij ons uitvoerig beschreven wat zijn uiterlijk en zijn wandaden betreft. En zoals Christus hem overwonnen heeft, zo hebben onze voorouders de satan ook afgebeeld: scheldend en knarsetandend omdat hij het onderspit heeft moeten delven.

De satan en zijn trawanten

Gelijktijdig met de start van de expositie verscheen er een bundel studies onder de titel *Duivelsbeelden, een cultuur-*

historische speurtocht door de Lage Landen'. Een vijftiental auteurs geeft daarin een beeld van tweeduizend jaar duivels en demonen, van de vroegchristelijke kerk tot in de moderne tijd. Zij waren het ook die Het Catharijneconvent op het spoor van dit thema zetten. Het oudste wat daar nu getoond wordt dateert uit ca. 1045. Het overgrote deel van de kunstwerken is echter uit de 15e en de 16e eeuw afkomstig, de periode waarin de verwording van kerk en **samenleving** **ernstige** vormen aannam en de reformatie gestalte kreeg. Het slot van de expositie behandelt een bijzonder thema: de rol van de duivel in de roomse catechese tussen de beide wereldoorlogen.

Op de tentoonstelling komen we diverse werken tegen die de val van de opstandige engelen en de zondeval verbeelden. Daarnaast andere bijbelse thema's waarin de satan een rol speelt, zoals de verzoeking van Job en de verzoeking van Christus. Ook de bekende heiligenverhalen komen we tegen, zoals de verzoeken van Margaretha, Juliana en Antonius.

De duivel en zijn demonen zijn direct herkenbaar aan hun vormgeving. Meestal zijn het engelachtige wezens, soms paars of zwart van kleur met een groenige weerschijn. In tegenstelling tot andere figuren is hun kleur altijd 'goor'. Steevast hebben ze vleugels die aan een vleermuis doen denken, gespleten hoeven (bokkepoten) en klauwen, met op hun kop twee **horens**. Deze uitbeelding gaat zowel terug op de klassieke 'sater' als op in de bijbel genoemde dieren als draak, bok, schorpioen, slang en leviathan.

Ook de vormgeving van de hel is opvallend: een brandende afgrond of burcht, een stel deuren die de toegang afsluiten en een afschuwelijke mond die de verdoemden naar binnen slokt. Die hellemond is vaak de muil van een leeuw of ander verscheurend dier, een vissebek (Jona kwam immers in een vis terecht die hij ervaarde als het dodenrijk) of het dinosaumsachtige dier dat in het boek Job beschreven wordt.

De heilige Antonius

Op de tentoonstelling hangt of staat maar liefst acht keer een 'Verzoeking van de heilige Antonius'. Deze heilige heeft tot in de 19e eeuw een belangrijke rol gespeeld in de cultuur omdat hij bescherming zou bieden tegen besmettelijke ziektes. Zo heette in het midden van de vorige eeuw het ver buiten de stadsvest van Rotterdam gelegen roomse verpleeghuis het 'St. Antonius-gestigt voor ongeneeslijke zieken'.

Deze heilige Antonius was een kluizenaar uit de 4e eeuw die in de Egyptische woestijn leefde en wiens leven door Athanasius werd beschreven. In de middeleeuwen **krijgt**

hij een belangrijke plaats in de heiligenbeschrijvingen van de *Legenda Aurea*. Hij wordt weergegeven als belaagd door demonen, die hem van zijn meditatie en gebed willen afbrengen. Hij leest ondertussen rustig door in het evangelie- of gebedenboek dat hij in de hand heeft. Tijdens een epidemie van de zeer besmettelijke ziekte erysipelas of wondroos, in de 11e eeuw, zouden veel genezingen op zijn naam hebben plaatsgevonden. Vandaar dat deze ziekte het Sintantoniusvuurheet.

Op een houtsnede uit ca. 1490 staat hij afgebeeld, rustig studierend en nadenkend met het boek in de hand, terwijl hij door vier duivels met tweetanden en knotsen belaagd wordt. Eén ervan staat met een blaasbalg het vuurtje onder de heilige (als verwijzing naar het Sintantoniusvuur) aan te wakkeren. De vier duivels zijn overigens zelf danig aangetast door de ziekte, gezien de vele rode vlekken op hun lichamen (*afb.1*).

1. De verzoeking van de heilige Antonius Abt (ca. 1490); houtsnede, 23 x 16 cm. Luik, Universiteitsbibliotheek

Het Laatste Oordeel

Andere belangrijke thema's waarin demonen optreden, zijn afkomstig uit de Openbaring aan Johannes. Het betreft hier zowel de strijd van Michaël tegen satan als ook het Laatste Oordeel. Dit laatste thema heeft altijd tot de verbeelding van de gelovigen gesproken. Wie een **romaanse** kerk binnengaat, moet onder een gebeeldhouwd Laatste Oordeel door, als een waarschuwing en oproep om zich te bekeren, omdat anders onherroepelijk het oordeel wacht. De gelovige ziet dan boven zich allerlei demonen de meest verschrikkelijke martelingen uithalen: raddraaien, koken, doorsteken, ledematen afbijten, aan het spit braden en wat voor gruwelijkheden mensen nog meer kunnen verzinnen.

Op de tentoonstelling hangt een paneel van de Antwerpse schilder **Crispijn** van den Broeck, voorstellend het Laatste Oordeel, gedateerd ca. 1570. Het moet kort na de beeldenstorm ontstaan zijn, wellicht als vervanging voor een daarbij verloren gegaan schilderij. Ondanks de compositie die aan Michelangelo's werk in de Sixtijnse kapel doet denken, vertoont dit schilderij van Van den Broeck onmiskenbaar protestantse trekjes. Aureolen ontbreken geheel, ook bij de uitbeelding van Christus, midden boven. Links en rechts wordt aan de wereld de Wet en het Evangelie voorgehouden. Rechtsonder zien we bok- en hondachtige demonen de verdoemden al martelend wegvoeren. Kennelijk was het paneel bedoeld als een 'memento mori', gezien het omhoog komende geraamte rechts dat ons een zandloper voorhoudt (*afb.2*).

Boek en catalogus

In de catalogus die de tentoonstelling begeleidt, worden een aantal aspecten omtrent het beeld van de duivel in de loop der eeuwen nader uiteen gezet. Behalve een kunsthistorisch overzicht krijgen we ook informatie over onder andere het beeld van de hellemuul in de Nederlandse kunst en over 16e eeuwse spotprenten. In dit laatste onderwerp komen allerlei kerkelijke en politieke twisten aan de orde, zoals die over en weer door Rooms-katholieken en protestanten in verband gebracht werden met het werk van de duivel. Daarbij sluiten mooi aan enkele interessante opstellen in het boek 'Duivelsbeelden', over hoe **Luther**, Calvijn en de anabaptisten tegen de duivel aankeken. Ook aan de orde komen daar de omstreden opvattingen van David Joris en van de Amsterdamse predikant Balthasar Bekker. Andere studies gaan uitvoerig in op het denken over de duivel in de vroege christelijke kerk (met citaten uit

2. Crispijn van den Broeck, *Het laatste oordeel* (ca. 1570); olieverf op paneel, 90 x 88 cm. Utrecht, Het Catharijneconvent.

geschriften van kerkvaders) of over het optreden van duivels en demonen in laat-middeleeuwse Nederlandse kunstwerken als 'Mariken van Nieumeghen' en de schilderijen 'De verzoeking van de heilige Antonius' en 'Het Laatste Oordeel' van Jeroen Bosch. In het werk van deze beroemde Brabantse kunstenaar is ook de invloed merkbaar van de laatmiddeleeuwse heksenleer.

Uit de manier waarop in de catalogus soms toch wat populair over het onderwerp geschreven wordt, blijkt hoe de auteurs zelf tegen de duivel en zijn rijk aankijken. Te veel ligt de nadruk erop, dat het duivelsbeeld echt een beeld is, louter ontsproten aan de fantasie van de mensen: in het echt bestaat hij toch niet. Hoe al die gelovigen, theologen en kunstenaars, uit vroeger tijd hun bijbel precies gelezen hebben, is kennelijk van minder zorg. Zo schrijft Petra van Boheemen (die een belangrijk aandeel aan de catalogus leverde), dat uit de eerste regel van Job 41,5 (over de 'krokodil': Wie heeft de deuren van zijn muil geopend?) blijkt dat de hellemuil deuren heeft. Hoe zo'n merkwaardige combinatie met Christus' uitspraak over de poorten van het dodenrijk (Mt. 16,18) heeft kunnen ontstaan, wordt helaas niet uit de doeken gedaan.

Volgens de directeur van het Catharijneconvent, Henri Defoer, treedt de duivel in het Nieuwe Testament slechts

zelden op, terwijl hij in de middeleeuwse kunst prominent aanwezig is. Wie echter probeert te tellen hoe vaak er in het NT sprake is van de duivel of van demonen en boze geesten, komt echter op tientallen keren uit. Ik denk dat de middeleeuwer, ondanks alle donkerheid (ook de invloed van de duivel!), meer ervaaarde van de werkelijkheid van satan dan Henri Defoer nu. Regelmatig zingen we in de eredienst uit het Lutherlied: 'Steeds dreigt nog met wraak Gods vijand, de draak' of 'Als boze geesten in de lucht ons leven hier belagen' (Gz. 33). Maar ook uit een van Da Costa's liederen: 'kust de Zoon. Hij heeft de helburcht ingenomen'. Tussen deze beide polen zit ook deze tentoonstelling en bepaalt ons daarmee des te meer bij de realiteit van verzoening en verdoemning.

J.M. de Jong

N.a.v.: tentoonstelling *Duivels en Demonen*, te zien in het Catharijneconvent, Nieuwegracht 63, Utrecht; tot 26 juni 1994. Geopend: di t/m vr 10-17 u, zaterdag, hemelvaartsdag en tweede pinksterdag 11-17 u. Toegang f 8,-.

Petra van Boheemen en Paul Dirkse, catalogus *Duivels en demonen, de duivel in de Nederlandse beeldcultuur*. 152 blz., 160 zw-w afb., prijs f 25,-.

Gerard Rooijackers, Léne Dresen-Coenders, Margreet Geerdes (red.), *Duivelsbeelden, een cultuurhistorische speurtocht door de Lage Landen*. Uitg. Ambo, Baarn 1994. 443 blz., 60 zw-w en 23 kl. afb. Prijs f 59,50.

KORT VERSLAG

van de vergadering van het Curatorium van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 14 april 1994 te Kampen

1. De vergadering wordt te **13.30** uur op christelijke wijze geopend door de president, ds. C.J. Smelik.
2. In het openingswoord memoreert de president de inauguratie van prof. dr. J. Douma als bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit vanwege de Lindeboom Stichting op 4 febr. j.l. Wat de persoonlijke zaken betreft vermeldt hij de ziekte van collega B. van Zuijlekom en het overlijden van br. J. Hendrik die gedurende vele jaren als deputaat-financieel de universiteit heeft gediend.
3. Curator J. van Wieringen, voor de eerste maal ter vergadering, betuigt door ondertekening zijn instemming met het ondertekeningsformulier voor curatoren van de universiteit.
4. De notulen van de vergaderingen d.d. **16 dec. 1993** en **10 maart 1994** worden vastgesteld.
5. Besloten wordt dankbaar gebruik te maken van de bereidwilligheid van curator A. Vreugdenhil om het college als notulist te dienen. Curator J. Luiten wordt dank gebracht voor zijn gewaardeerde arbeid als notulist.
6. Een aantal bezoeken – naar gebruik jaarlijks aan docenten gebracht – wordt verslagen.
7. De rector, prof. dr. F. v.d. Pol, en de secretaris van de senaat, prof. drs. J.A. Meijer, komen ter vergadering.
8. Van de ingekomen stukken valt te vermelden een schrijven van de kerk te Deventer met het verzoek om de kerken meer informatie over de universiteit te geven, aangezien te vrezen valt dat de motivatie tot het bijeenbrengen van de benodigde gelden voor de instandhouding van de universiteit vermindert. Geantwoord zal worden dat curatoren in hun ressorten bereid zijn de kerken voor te lichten over het werk van de eigen opleiding tot de dienst des Woords.
9. Het Financiële Jaarverslag **1993**, opgesteld door de administrateur, wordt goedgekeurd. Dankbaar wordt geconstateerd dat dit jaar opnieuw een aantal legaten de universiteit werden geschonken tot een bedrag van **f 185.185,-**.
10. Het Jaarverslag van de Bibliotheek over de periode 1 juni **1992-31 mei 1993** wordt besproken en goedgekeurd.
11. De vergadering volgt het voorstel van het bibliotheek-beraad om voor de voortgang van de automatisering

van de bibliotheek te kiezen voor het Pica-systeem. De financiële commissie zal de vergadering dienen met een voorstel inzake de financiering daarvan. Dankbaar wordt vastgesteld, dat het eerste deel van het project ruimschoots binnen de geplande termijn kon worden afgewerkt.

12. De heer C.A. Klapwijk te Leiderdorp wordt, op verzoek van de bibliotheekcommissie, aan het bibliotheekberaad toegevoegd als adviseur inzake de automatisering.
13. Van de commissie Statuut en Reglement is ter uitvoering van de opdracht van de Synode van **Ommen 1993** inzake de herziening van het Statuut van de Universiteit, een eerste rapport ter tafel. De vergadering stemt in met de voorgestelde werkwijze, waarin ook rekening gehouden wordt met de implicaties van de nieuwe Wet op het Hoger Onderwijs.
14. De financiële commissie stelt voor een tegemoetkoming te geven voor de reiskosten van twee docenten en drie studenten van de Universiteit van Sarospatak in Hongarije, die door de senaat van onze universiteit zijn uitgenodigd voor een bezoek. Wordt gefiatteerd.
15. De vergadering stemt in met het senaatsvoorstel voorlopig eraan mee te werken, dat de eisen voor toelating tot de studie in Kampen wat betreft de kennis van de klassieke talen, worden aangepast aan de voor de Nederlandse universiteiten geformuleerde normen. Dat blijkt zonder schade voor het onderwijs in Kampen te kunnen geschieden.
16. De vergadering stemt, gehoord het rapport van de senaat, in met de inschrijving van een tweetal studenten, een lid van de **Geref.** Gemeente voor de vooropleiding en een lid van Ned. Hervormde Kerk voor promotie-studie met als hoofdvak Nieuwe Testament.
17. Prof. J. Douma wordt voor de cursus **1994|1995** benoemd tot rector van de universiteit en prof. dr. J. van Bruggen tot secretaris van de senaat.
18. De inauguratie van prof. drs. G. Kwakkel zal D.V. plaatsvinden op **5 september a.s.** Die dag zal ook het rectoraat worden overgedragen.
19. De vergadering wordt op christelijke wijze gesloten.

A. Kamer
assessor

Begraven of cremeren?

In het Confessioneel Gereformeerd Maandblad *Credo* van april 1994, schreef L. **Kramer** over begraven of cremeren:

Begravenis

De Bijbel laat ons zien dat er steeds grote waarde werd gehecht aan een goede begravenis.

Toen Abrahams vrouw Sara stierf, kocht hij speciaal van de Hethieten de spelonk van **Machpela** om haar daar te kunnen begraven (Gen. 32 : 3 vv.). In hetzelfde graf werden later Abraham, Isaäk en Rebekka begraven. Toen Jakob in Egypte stierf, voerden zijn zoons, na zijn heengaan, zijn wilsbeschikking uit om hem eveneens in het graf van zijn (groot-)ouders te begraven (Gen. 49 : 29-50 : 14). Toen Mozes' levenseinde er was, begroef God Zelf hem in een dal in het land van Moab (Deut. 34 : 6). Als de koningen van Israël begraven werden, noemde men dit 'een te **ruste** gaan bij hun vaderen' (o.a. 1 Kon. 2 : 10).

Zo wordt ons op vele plaatsen in het Oude Testament de begravenis als een daad van liefde en piëteit weergegeven.

Ook het Nieuwe Testament spreekt van het zorgvuldig begraven van hen die zijn heengegaan. **Lazarus** (Joh. 11) en **Stefanus** (Hand. 8 : 2) werden na hun dood begraven. De bekendstede over wiens begravenis in het Evangelie geschreven wordt, is de Here Jezus. Over zijn graf sprak de profeet Jesaja al: 'Men stel de zijn graf bij de goddelozen: bij de rijke was Hij in zijn dood' (Jes. 53 : 9). Vóór zijn terechtstelling kwam er een vrouw bij Hem die een albasten kruik vol mirre over Zijn hoofd goot, om zijn begravenis voor te bereiden (Matth. 26 : 12). Uit alles is duidelijk dat in de Heilige Schrift de 'laatste eer' d.m.v. een begravenis van groot belang wordt geacht. Daarentegen was het een vloek om niet begraven te worden. Dit overkwam de goddeloze koningin Izebel. Over haar had de profeet het oordeel uitgesproken: 'Niemand zal haar begraven' (2 Kon. 9 : 10).

(...)

Crematie

In ons land was, tot voor enkele tientallen jaren, het begraven de vorm van lijkbezorging die vrijwel steeds werd toegepast. Momenteel wordt er in Nederland steeds minder begraven. In bijna vijftig procent van de sterfgevallen vindt er lijkverbranding of crematie plaats.

Nog in de vorige eeuw, namelijk in 1869, werd bij de behandeling van de Wet op de Lijkbezorging door de Tweede Kamer vastgesteld, dat lijkverbranding buiten de wet moest worden gehouden, omdat zij onwettig was en in strijd met de geest der natie. In 1955 kwam er een wet die crematie officieel toestond. De overledene moest dit dan wel bij testament of codicil hebben vastgelegd. In de nieuwe Wet op de Lijkbezorging, die op 1 juli 1991 van kracht is geworden, is cremeren gelijkgesteld met begraven.

(...)

Keus van een christen

Sommige christenen zijn van mening dat een keus tussen begraven en cremeren niet nodig is. Volgens hen zijn het gewoon twee legitieme mogelijkheden van lijkbezorging. In beide gevallen wordt het oude lichaam weggedaan en moet men zich neerleggen bij het bittere feit van de dood. En wat het geloof in de opstanding der doden betreft: het oude aardse lichaam komt toch niet terug.

God geeft een nieuw lichaam en hiervoor heeft hij geen resten van het oude lichaam nodig. Zo is in het kort de mening van christenen die de crematie niet afwijzen. **Okke Jager** heeft eens ergens geschreven: 'De keuze tussen Aarde en Vuur is lood om oud ijzer. De dood dwingt ons op de **knieën**, hoe dan ook. Dat maakt de vernedering compleet. De dood maakt een aanschouwelijke belijdenis van ons geloof onmogelijk. Begraven en cremeren zijn gebaren van berusting en nederlaag'.

Moeten wij ons **hierbij** aansluiten en zeggen: het maakt niet uit of een christen na zijn overlijden wordt begraven of gecremeerd? In de Heilige Schrift vinden we immers ook nergens een uitdrukkelijke bepaling die het begraven verplicht stelt en het cremeren verbiedt!

Dat mag zo zijn, maar we hebben al eerder geconstateerd, hoe in het Oude Testament onder Israël een begravenis hoog werd geschat. In het Nieuwe Testament komen we hetzelfde tegen en daar klinkt er tevens een duidelijke boodschap vanuit de begravenis van onze Here Jezus.

De kern van het Evangelie ligt immers in de dood en in de opstanding van onze Heiland. De kerk zou de boodschap van Zijn opstanding uit de doden nooit hebben kunnen verstaan, als Hij niet begraven was en op de derde dag met majesteit en macht uit het graf was verrezen. Hij is de eersteling van hen die ontslapen zijn (1 Cor. 15 : 20).

Wie een volgeling van Jezus Christus is, die zal ook in zijn voetspoor willen gaan door het graf te verkiezen boven het crematorium. Juist bij een graf – namelijk dat van zijn vriend Lazarus – sprak Jezus die troostrijke woorden: 'Ik ben de opstanding en het leven, wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven' (Joh. 11 : 25).

Ongetwijfeld is de opstanding niet afhankelijk van een begravenis.

Heveel christenen zijn er geen prooi geworden van wilde dieren, verzwolgen door de zee of verbrand, hetzij op de brandstapel of in de oven van een concentratiekamp? Ook hen zal God zeker een plaats geven op de nieuwe aarde. Maar als we zelf de keus hebben dan zal een christen, in de lijn van de Bijbel niet kiezen voor de crematie, maar voor de begravenis!!! Ondanks de pijn en het verdriet die dan ervaren wordt, gaat er voor een christen een boodschap van troost uit van een begravenis. Als een lichaam van een gelovige ter aarde wordt besteld, dan mag immers getuigd worden van wat de apostel Paulus zegt: 'Er wordt gezaaid in vergankelijkheid, en opgewekt in onvergankelijkheid; er wordt gezaaid in oneer, en opgewekt in heerlijkheid; er wordt gezaaid in zwakheid en opgewekt in kracht' (1 Cor. 15 : 42 en 43).

Begraven is voor een christen zaaien! We leggen het lichaam in de aarde om het te laten vergaan, maar we doen het in de verwachting van de grote oogst. Daarom noemen we een begraafplaats ook wel een 'dodenakker'. Op een begraafplaats mag worden uitgezien naar Gods volmaakte toekomst, waar geen dood en rouw meer zullen zijn. Als we staan bij een geopend graf, dan doen we steeds belijdenis van ons geloof in de wederopstanding van het vlees en het eeuwige leven. Daarom mag in de daad van de begravenis, temidden van een maatschappij, die zich steeds meer afkeert van het geloof in de levende Heiland, getuigenis gegeven worden van de hoop die in ons is.

Wissels om

In het *Centraal Weekblad* van 15 april 1994 praat **Janna Stapert** met prof. **B. Goudzwaard** over zijn kijk op de

economie. Acht jaar geleden schreef hij samen met Harry de Lange het boek *Genoeg van te veel, genoeg van te weinig, wissels omzetten in de economie*.

Waarom moesten de wissels om?

'De grondslagen van onze maatschappij zijn vernield door de overheersing van verkeerde economische principes. Het fundament van ons huidige economisch stelsel dateert uit de achttiende eeuw. Toen kwam er een omslag in het denken. Men streefde sindsdien naar meer eigen voordeel om op deze wijze tot het geluk van allen bij te dragen. Deze zelfverrijking gold in de tijd daarvoor als een verwerpelijke passie. Want 'het is gemakkelijker, dat een kameel gaat door het oog van een naald dan dat een rijke het Koninkrijk Gods binnengaat' (Lucas 18 : 25). Deze omslag zorgde ervoor dat in onze maatschappij andere waarden tot ontwikkeling kwamen: de materialistische en egocentrische waarden.'

Toch wordt vaak gezegd dat de mens niet anders dan in concurrentie met de natuur kan leven.

'Het is natuurlijk niet zo dat de mens geen gebruik mag maken van wat de natuur hem verschaft. Hoe moet hij anders in zijn behoeften voorzien? Maar in de laatste eeuwen zijn de ontwikkelingen meer en meer ten koste gegaan van de natuur. Het economisch handelen en het waarborgen van de milieukwaliteit zijn niet meer met elkaar in evenwicht. Onze economische groei heeft geleid tot een snelle verslechtering van het milieu.'

Stel dat er in de moderne samenleving wissels worden omgezet in de economie, zoals u bepleit, waaraan merken we dat dan?

'De moderne samenleving moet haar economie inrichten naar de oorspronkelijke betekenis van het woord *oikonomos*. Daarvan is ons woord economie afgeleid. Eigenlijk betekent het *rentmeester*, iemand die zorgt voor het huis, de huishouding van een ander, voor datgene dat hem daarbinnen is toevertrouwd. Het economisch leven is meer dan produceren en verbruiken, het is ook onderhouden, bewaren. Voordat je begint met produceren en consumeren, heb je verantwoordelijkheden naar het milieu en naar de mensen toe. Deze verantwoordelijkheid is zeer actueel. Niet het streven naar steeds meer geld en welvaart, maar de *zorg* moet het vertrekpunt worden in de economie.'

Als een samenleving deze zorg als vertrekpunt kiest, waarmee zal ze dan moeten beginnen?

'De accenten zullen moeten worden verlegd. Ze zullen meer moeten komen te liggen op het stellen van grenzen. Een economie die de grenzen van de natuur niet serieus neemt, maakt zichzelf op den duur onmogelijk. Automatisch betekent dit de ontwikkeling van een kritische houding ten opzichte van de economische groei van bepaalde sectoren. Wij rijken kunnen niet eindeloos doorgaan met het opeisen van het grootste gedeelte van de natuurlijke rijkdommen. God heeft de rijkdommen niet in de natuur gelegd voor een paar uitverkorenen, maar voor iedereen. Geld kan zich eindeloos vermeerderen, maar de natuur niet. Omwille van het leven moet het geld daarom ondergeschikt worden gemaakt aan de grenzen van de natuur.'

Hoe moet ik me dat precies voorstellen, dat stellen van grenzen?

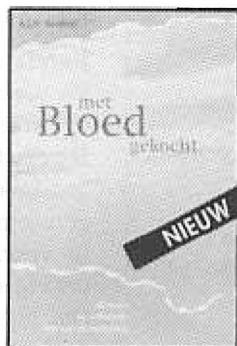
'Het is zeer goed voor de individuele mens en

de samenleving als geheel om grenzen te stellen aan de consumptie. Het moet een keer afgelopen zijn met de jaarlijkse stijging van inkomens en salarissen, met altijd weer nieuwe loonrondes, want op die wijze jagen we elkaar op en lopen we steeds meer aan tegen de grenzen van de natuur.'

In het vervolg van het gesprek komt in beeld de belangstelling die enige jaren geleden in de kerken opkwam voor de *heelheid* van de schepping. Men spreekt wel van het beginsel van *houdbaarheid*. Maar verflauwt de aandacht hiervoor niet weer? Het lijkt wel of de mensen andere vragen aan hun hoofd hebben dan de grote vragen van economie en milieu. Is ook voor veel christenen het persoonlijk leven niet belangrijker dan het maatschappelijk leven?

'Ik geloof niet in de gedachte, dat christenen het wel begrijpen en niet-christenen niet en dat niet-christenen van ons moeten leren om te komen tot een houdbare samenleving. Nee, we zijn als christenen deel van de samenleving. We zitten in een *cultuurcrisis* waaraan ook het christendom schuld heeft. We moeten dus solidair zijn in die schuld. Daarin mag het evangelie ten opzichte van de maatschappelijke problemen pas verkondigd worden, wanneer het gelijkelijk wordt verteld aan christenen en niet-christenen. Er is pas redding voor een beschaving als ze tot de erkenning komt dat ze de verloren zoon is. Dat is de diepe dimensie. De wetten van God met betrekking tot de omgang met de schepping zijn er voor allen. Wanneer een samenleving zich oriënteert op principes als voorzorg en daarnaar handelt, bestaat ze langer, is ze houdbaarder dan een samenleving die zulke principes veronachtzaamt en er gewoon niet naar luistert. Er is een samenhang tussen Gods wetten voor de samenleving en de duur van de samenlevingen.'

G.J. van Middelkoop

Met bloed gekocht de ware en volkomen leer van de verlossing.

De auteur ds J.M. Goedhart
beschrijft in dit boek de
Heidelbergse Catechismus met
aanhalingen van veel teksten uit
de bijbel en citaten uit de
geloofsbelijdenis.

**Een prachtig boek als belijdenis geschenk
of om voor u zelf aan te schaffen.**

ISBN 90-71097-20-X

264 pag. paperback f 29.75

te bestellen bij uw boekhandel of bij:

BREDEWOLD
DRUKKERIJ UITGEVERIJ

verrijgbaar vanaf
20 april 1994

Stationsweg 49,
Postbus 86
8090 AB Wezep

Telefoon
05207 - 63390

Beroepen te Dronten-Zuid: J. Zwart te Winschoten;

Beroepbaar gesteld door de classis Kampen: A. Veeffkind, Thorbeckestr. 102, 8262 SK a (05202) 27286; G.J. Klapwijk, kandidaat te Kampen, is na preparatoirexamen beroepbaar gesteld. Adres: Esdoomhof 39, 8266 GC Kampen, a (05202) 13802; G.O. Sander, kandidaat te Arnhem, eveneens; zijn adres is: Van der Goesstraat 118, 6826 KL Arnhem, a (085) 644475.

Aangenomen naar Driebergen-Rijsenburg: Ph. Troost, kandidaat te Kampen, die bedankte voor **Anna-Paulowna** en Maassluis i.c.m. De Lier; naar Langerak: E.C. Ouweman, kandidaat te Hogeveen, die bedankte voor **Gees**, Kantens en Lutten.

Bedankt voor Assen-Zuid: H. Geertsma te Zuidhorn; voor Capelle aan den IJssel: P.H.R. van Houwelingen te Enschede-Oost.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Eindhoven * *vacature* tweede predikantsplaats (p.148).
's Gravenhage-Zuid/Loosduinen * *Predikant*: R.J. Blok, a (01742) 96431 (p. 11 en 131).

Marknesse * *Scriba*: A. de Jong, Sloefweg 29A, 8316 PK, a (05273) 3289; *Kerkblad*: T. Jacobi, Remise 3, 8316 EE, (p. 83).

Meppel * *Diensten*: kerkgebouw Thorbeckelaan 73: 9.30 en 17.00 uur, a (05220) 40112, (p.68).

Mijdrecht * *Scriba*: A. de Gelder, Wilnis, a (02979) 82674; *Preekvoorz.*: Mevr. F. Boterenbrood-Veldman, a (02979) 71989, (p. 112).

Stadskanaal * *vacature*: tweemaal, i.v.m. instellen tweede predikantsplaats en vertrek predikant (p. 70).

Veenendaal * *Kerkeraad*: *Scriba*: G. de Koning, Postbus 1168, 3900 BD (p. 106).

Voorburg * *Koster*: Van Noorel- van Dijk, Br. Ingenhoeslaan 332, 2273 HT, a (070) 3874328, (p.133).

Weesp-Nigtevecht * *Kerkeraad*: *Scriba*: A.C. den Uyl, Lage Klompweg 9, 1381 HD Weesp, a (02940) 16284 (p. 113).

VERENIGINGEN E.D.

Werkgroep 'Eredienst * drs. J. Smelik, Heemskerkstr. 7, 9801 KL Zuidhorn; a (05940) 6374, (voorz.); M. den Otter, Noordelijke Esweg 96, 7558 MB Hengelo, a (074) 775547, (penningm.); ds. P. de Jong, a (05949) 1382; drs. A. Veeffkind, Thorbeckestr. 102, 8262 SK Kampen, a (05202) 27286, (p. 215).

Gereformeerde Studentenvereniging Groningen * *Adres*: Postbus 2628, 9704 CP Groningen, *Praeses*: Aldien Kruizenga, *Fiscus*: Armijn Eikelboom, *Ab-actis*: Hans Wienen, *Assessor I en II*: Marcel Dekker en Klaas Reinders.

THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT

De 'Schooldag 1994' wordt D.V. gehouden op woensdag 28 september a.s. Adres schooldagcommissie: **Broederweg 15, Kampen, n** (05202) 12878. Postadres: postbus 5026, 8260 GA Kampen.

De schooldagcommissie wijst erop dat kraampjes of standplaatsen voor publieke activiteiten tijdens de Schooldag, aangevraagd dienen te worden bij de marktmeester van de gemeente Kampen, a 05202-92837116008. Aangezien het aantal plaatsen niet onbeperkt is, raadt de commissie ieder die hier belang bij heeft aan, vroegtijdig met de marktmeester contact op te nemen.

GEREFORMEERD PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS

Vorig jaar werd een actie gestart door de Stichting Vrienden van het GPZ om een bedrag van f 600.000 bij elkaar te krijgen met het doel de gereformeerde geestelijke gezondheidszorg een stevige basis te geven. In ons blad wijdde dr. W.G. de Vries daar ook een driestar aan. Van de Stichting vernamen we, dat begin april 1994 het mooie bedrag van f 450.000 ontvangen was. Velen toonden belangstelling voor het werk en ontplooiden allerlei activiteiten om gelden bijeen te brengen. De Stichting is dankbaar voor de betrokkenheid die hieruit blijkt en wil de lezers van de Reformatie daarvoor dan ook hartelijk danken.

DIVERSEN

Bondsday jongeren in IJsselhal Zwolle

De bond van gereformeerde jongerenverenigingen houdt op hemelvaartsdag (12 mei) zijn jaarlijkse bondsday in de IJsselhal te Zwolle. Deze dag staat in het teken van het bondsthema 'God heb ik lief?' Om daar veel zelf van te getuigen is er veel samenzang. Ds. A.M. de Hullu, tweede voorzitter, zal spreken over 'God liefhebben, wat is dat eigenlijk?'. Ds. J. Boerma, eerste voorzitter, verzorgt een bijbelstudie. De dag begint om 10.30 uur en kost deelnemers een tientje.

SAMENKOMST AMELAND

Op de vorige oproep voor voorgangers in de samenkomsten te Nes en Hollum (Ameland) zijn weinig reacties binnengekomen. Om de continuïteit van de samenkomsten tijdens het seizoen '94 te waarborgen, doet de Comm. Ameland, uitgaande van de kerk te Blija-Holwerd, een dringend beroep op hen die hun vakantie op Ameland doorbrengen en voor willen gaan in de samenkomsten zich *met spoed* in verbinding te stellen met de secr. van de Comm.: A.A. Sluiter, Sleedoomlaan 10, 9471 SL Zuidlaren, a (05905) 92049.